

Innehåll

Promemorians huvudsakliga innehåll	5
1 Promemorians lagförslag	7
Förslag till lag om ändring i skadeståndslagen (1972:207)	7
2 Ärendet	11
3 Barns och föräldrars skadeståndsansvar	13
3.1 Barns skadeståndsansvar	13
3.1.1 Barns skadeståndsansvar i tiden före skadeståndslagen	13
3.1.2 Barns skadeståndsansvar enligt gällande rätt	14
3.2 Föräldrars ansvar för barns skadevållande handlingar	19
3.2.1 Tidigare behandling av frågan om ett skärpt skadeståndsansvar för föräldrar	19
3.2.2 Föräldrars skadeståndsansvar enligt gällande rätt	26
3.3 Vissa straffrättsliga och processuella regler med anknytning till underårigas skadevållande handlingar	30
4 Rättsläget i några nordiska länder	33
4.1 Danmark	33

4.2	Finland	35
4.3	Norge	36
5	Ett skärpt skadeståndsansvar för vårdnadshavare	39
5.1	Bör vårdnadshavares skadeståndsansvar skärpas?	39
5.2	Hur bör ett skärpt skadeståndsansvar för vårdnadshavare utformas?	48
5.3	Principalansvaret ska vara beloppsmässigt begränsat.....	54
5.4	Principalansvaret ska kunna jämkas	58
6	Vissa försäkringsfrågor	61
7	Processuella frågor	65
7.1	Den processuella hanteringen av principalansvaret för vårdnadshavare	65
7.2	Rättsligt bistånd till målsäganden	69
8	Ikraftträdande	73
9	Ekonomiska konsekvenser	75
10	Författningskommentar	77
	Förslaget till lag om ändring i skadeståndslagen (1972:207)	77

Promemorians huvudsakliga innehåll

Målet för kriminalpolitiken är att brottsligheten ska minska och att människors trygghet ska öka. Särskilt fokus brukar ofta riktas mot ungdomsbrottsligheten. Ett skäl till detta är att barn och ungdomar med rätta uppfattas som bärare av framtiden. Hög ungdomsbrottslighet i dag är ett oroväckande tecken på framtida sociala problem för såväl de berörda ungdomarna som samhället i stort. För att på sikt uppnå de övergripande kriminalpolitiska målen är det därför nödvändigt att minska ungdomsbrottsligheten och då särskilt nyrekryteringen till en mer vanekriminell livsstil.

Den totala brottsnivån i ett samhälle påverkas av många faktorer. En aspekt som genom forskning har visat sig ha stark koppling till risken för att ungdomar ska begå brott är föräldrars bristande reaktion på företeelser som skolk och snatterier. Även bristande föräldratillsyn när det gäller t.ex. tider för hemkomst är en sådan aspekt. Ett skärpt skadeståndsansvar är ett sätt att tydliggöra att föräldrar bär huvudansvaret för att förmedla normer och värderingar till sina barn och ungdomar.

Föräldrar är enligt gällande rätt inte ansvariga för egna barns och ungdomars skadeståndsskyldighet. En vårdnadshavare är dock enligt 6 kap. 2 § andra stycket föräldrabalken skyldig att se till att barnet står under uppsikt eller att andra lämpliga åtgärder vidtas i syfte att hindra barnet från att orsaka skada för annan. Den vårdnadshavare som inte uppfyller detta krav kan anses vårdslös enligt den allmänna culparegeln i 2 kap. 1 § skadeståndslagen (1972:207) och därmed självständigt skadeståndsskyldig för skada som en underårig har orsakat.

I promemorian föreslås ett strängare skadeståndsansvar för vårdnadshavare. Förslaget innebär att en vårdnadshavare ska bära ett principalansvar – liknande det som arbetsgivare har för arbetstagare – för skadeståndsskyldighet som barnet ådrar sig. Ansvar förutsätter inte att vårdnadshavaren varit vårdslös i något avseende. Principalansvaret ska gälla person- och sakskada samt skada genom kränkning som en underårig orsakar genom brott.

En vårdnadshavares principalansvar ska för varje skadevållande brottslig gärning vara begränsat till högst en femtedel av prisbasbeloppet, oavsett den faktiska skadans storlek. Dessutom ska vårdnadshavarens skadeståndsansvar undantagsvis kunna jämkas, helt eller delvis, om det i ett enskilt fall skulle vara uppenbart oskäligt att tillämpa principalansvaret.

Den nya skadeståndsgrunden kompletterar det skadeståndsansvar som vårdnadshavare har enligt gällande rätt för eget vållande. Om en vårdnadshavare svarar redan på grund av bristande tillsyn, vilket är ett beloppsmässigt obegränsat ansvar, blir det inte aktuellt att tillämpa den nya ansvarsgrunden.

Skadeståndsanspråk enligt det nya principalansvaret för vårdnadshavare kan tas upp i samband med åtal mot en ungdom. Åklagaren – eller i förekommande fall målsägandebiträdet – ska vara skyldig att föra den skadelidandes talan baserad på det skärpta skadeståndsansvaret för vårdnadshavare.

Lagändringarna förslås träda i kraft den 1 juli 2010.

1 Promemorians lagförslag

Förslag till lag om ändring i skadeståndslagen (1972:207)

Härigenom föreskrivs i fråga om skadeståndslagen (1972:207)¹

dels att rubriken till 3 kap. ska ha följande lydelse,

dels att 6 kap. 2 § ska ha följande lydelse,

dels att det i lagen ska införas två nya paragrafer, 3 kap. 4 § och 6 kap. 7 §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 kap.

Skadeståndsansvar för *arbetsgivare* och det allmänna

Skadeståndsansvar för *annans vållande* och för det allmänna

4 §

En vårdnadshavare ska solidariskt med den underårige ansvara för dennes skadeståndsskyldighet enligt 2 kap. 4 § såvitt avser

---

¹ Lagen omtryckt 2001:732.

1. *personskada eller sakskada som den underårige vållar genom brott, och*

2. *skada på grund av att den underårige kränker någon annan på sätt som anges i 2 kap. 3 §.*

Vårdnadshavarens ansvar enligt första stycket är för varje skadevällande brottslig gärning begränsat till en femtedel av det prisbasbelopp enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring som har fastställts för det år då den brottsliga gärningen begicks. Om den underårige står under vårdnad av två vårdnadshavare, gäller begränsningen för dem båda gemensamt.

6 kap.

2 §

Är skyldighet att utge skadestånd oskäligt betungande med hänsyn till den skadeståndsskyldiges ekonomiska förhållanden, kan skadeståndet jämkas efter vad som är skäligt, varvid även den skadelidandes behov av skadeståndet och övriga omständigheter *skall* beaktas.

Är skyldighet att utge skadestånd oskäligt betungande med hänsyn till den skadeståndsskyldiges ekonomiska förhållanden, kan skadeståndet jämkas efter vad som är skäligt, varvid även den skadelidandes behov av skadeståndet och övriga omständigheter *ska* beaktas.

Skadestånd som avses i 3 kap. 4 § kan också jämkas om det är uppenbart oskäligt att

vårdnadshavaren ska utge skadeståndet med hänsyn till hans eller hennes förhållande till den underårige eller de särskilda åtgärder han eller hon har vidtagit för att förhindra att den underårige begår brott.

7 §

Får en talan om skadestånd som avses i 3 kap. 4 § föras i samband med åtal för brott, är åklagaren skyldig att utföra målsägandens talan under de förutsättningar som anges i 22 kap. 2 § första stycket rättegångsbalken.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2010.

2 Ärendet

Målet för kriminalpolitiken är att brottsligheten ska minska och att människors trygghet ska öka. För att uppnå detta mål krävs insatser inom många delar av samhället och av olika aktörer. Ett område som statsmakterna, medier och forskare ägnat särskild uppmärksamhet är den s.k. ungdomsbrottsligheten. Ett skäl till detta är att barn och ungdomar med rätta uppfattas som bärare av framtiden. Hög ungdomsbrottslighet i dag är ett oroväckande tecken på framtida sociala problem för såväl de berörda ungdomarna som samhället i stort. För att på sikt uppnå de övergripande kriminalpolitiska målen om minskad brottslighet och ökad trygghet är det nödvändigt att minska ungdomsbrottsligheten och då särskilt nyrekryteringen till en mer vanekriminell livsstil.

Ungdomsbrottslighet är ett komplext problemområde. En mängd faktorer påverkar barns och ungdomars risk för att begå brott och att senare hamna i vanekriminalitet.² Exempel på sådana faktorer är individuella egenskaper (kön, personlighet etc.), familjeförhållanden (t.ex. sociala, ekonomiska och kulturella) och hur det omgivande samhället fungerar och är organiserat (välståndsnivå, skola, barnomsorg etc.). Faktorerna samverkar dessutom – och är beroende av varandra – på ett komplicerat sätt vilket försvårar reformarbetet. Individuella egenskaper som i en viss familjemiljö leder till hög risk för brottslighet leder i en annan familjemiljö inte till ökad risk. De närmare sambanden har under lång tid studerats inom bl.a. den

---

² För en allmän beskrivning av sådana faktorer kan hänvisas till bl.a. Brå-rapport 2001:15, Kriminell utveckling – tidigare riskfaktorer och förebyggande insatser.

kriminologiska vetenskapen – såväl internationellt som i Sverige – men många frågor är alltjämt obesvarade. Det är mot denna bakgrund uppenbart att enstaka reformer inom t.ex. familjepolitiken, straffrätten eller skolpolitiken inte kan förväntas lösa hela problemet med ungdomsbrottslighet. Den kriminalpolitiska inriktningen bör snarast vara att successivt identifiera och genomföra reformer som på sikt kan förväntas bidra till minskad ungdomskriminalitet.

Regeringen har i budgetpropositionen för år 2009 pekat på att en trygg uppväxt är den mest effektiva brottsförebyggande insatsen och att föräldrar har huvudansvaret för att förmedla normer och värderingar till sina barn och ungdomar. I denna promemoria prövas om ett skärpt skadeståndsansvar för föräldrar – för skador orsakade av barn och ungdomar – är ett lämpligt sätt att tydliggöra detta ansvar och hur ansvaret i så fall bör utformas.

3 Barns och föräldrars skadeståndsansvar

3.1 Barns skadeståndsansvar

3.1.1 Barns skadeståndsansvar i tiden före skadeståndslagen

I 1864 års strafflag fanns bestämmelser om barns (en person under 15 år) skadeståndsansvar. I 6 kap. 6 § föreskrevs att barn med sin egendom skulle svara för skada som de orsakat, i den mån skadeståndet inte kunde fås hos någon som var förfallen till vållande för underlåten vård av den skadevällande. Om ett barn blev ansvarigt för en skada, fanns det inte någon möjlighet att sätta ned skadeståndet med hänsyn till hans eller hennes ekonomiska villkor eller andra omständigheter. År 1924 ändrades bestämmelsen och det infördes en möjlighet att bedöma ett barns skadeståndsskyldighet efter skälighet. Det infördes också en uttrycklig bestämmelse om att en vårdnadshavare i sista hand skulle få bära skadeståndsansvaret om han eller hon genom att försumma vården av barnet hade vållat skadan.

Skadeståndskommittén föreslog i betänkandet Skadestånd I (SOU 1963:33) särskilda skadeståndsbestämmelser för barn upp till 15 års ålder och för ungdomar mellan 15 och 21 år (myndighetsåldern inträdde vid 21 års ålder). När det gällde barn under 15 år ansåg kommittén att fullt skadeståndsansvar skulle kunna komma i fråga om barnet skyddades av ansvarsförsäkring. För ett barn som inte hade ett sådant skydd borde det finnas möjlighet att sätta ned skadeståndet med hänsyn till handlingens

beskaffenhet, barnets ålder och utveckling samt omständigheterna i övrigt. I fråga om ungdomar mellan 15 och 21 år ansåg Skadeståndskommittén att skadeståndet skulle kunna jämkas så att det inte blev oskäligt betungande. Utredningens förslag kom delvis att genomföras i 1972 års skadeståndslag (se nedan).

3.1.2 Barns skadeståndsansvar enligt gällande rätt

De grundläggande reglerna om skadeståndsansvar i skadeståndslagen gäller även barn och ungdomar. För barn och ungdomar finns dock en särskild begränsning i 2 kap. 4 § skadeståndslagen som anger att den som vållar skada innan han eller hon har fyllt 18 år ska ersätta skadan om det är skäligt med hänsyn till ålder och utveckling, handlingens beskaffenhet, ansvarsförsäkring och andra ekonomiska förhållanden samt övriga omständigheter. Prövningen sker i två steg. För det första ska avgöras om barnet har vållat skadan enligt mer objektiva bedömningsgrunder (skulle en vuxen person ha ansetts vållande?). I ett andra steg prövas i vilken utsträckning det i det enskilda fallet är skäligt att ålägga skadeståndsskyldighet. Dessa bedömningar behandlas mer ingående nedan.

Bestämmelserna i 2 kap. 4 § gäller bara ansvaret för vållande (uppsåt eller vårdslöshet). Paragrafen är inte tillämplig på principalansvar, alltså ansvar för annans vållande, eller på strikt ansvar, ansvar utan något vållande.³ För sådant ansvar gäller samma regler som för vuxna personer. Ett barn som äger en hund har exempelvis samma strikta ansvar som övriga hundägare. En underårig som har ärvt ett hyreshus som förvaltas av föräldrarna har samma ansvar för skador vållade vid förvaltningen som

---

³ Termerna har historiskt använts med något vacklande innebörd. Ibland får begreppet strikt ansvar också stå för principalansvar, se t.ex. Anders Agell i *Föräldrars skadeståndsansvar. Beträktelser över ett lagstiftningsärende* i Vänbok till Erland Strömbäck, 1996, s. 1 f. En motsatt syn kommer till uttryck hos t.ex. Bertil Bengtsson i *Strikt skadeståndsansvar i rättstillämpningen* i Lakimies, Suomalainen Lakimiesyhdistyksen aikakauskirja, 1984, s. 97 och, på senare tid, Jan Hellner och Marcus Radetzki, *Skadeståndsrätt*, 7 uppl. 2006 (i fortsättningen Hellner/Radetzki) s. 102.

andra fastighetsägare (se t.ex. NJA 1978 s. 14 om en 16-åring redaransvar för en båtolycka). Dessa särskilda former av ansvar behandlas inte i det följande.

Skadetyper

Den grundläggande regeln i skadeståndslagen, 2 kap. 1 §, behandlar ansvar för sak- och personskada. Begreppet personskada definieras inte i lagen. Tolkningen av begreppet bygger i stället på förarbeten och praxis. Till personskada räknas både kroppsliga och psykiska defekttillstånd, oavsett om de har framkallats genom fysiska medel eller på annat sätt. En kroppsskada kan vara förenad med psykiska effekter av olika slag, t.ex. chocktillstånd. Till kroppsliga defekttillstånd som utgör personskada räknas direkta skador på kroppens organism: ”Ett brutet ben, en krossad fot, köttår i mjukdelar av kroppen, förlust av inre organ eller kroppssubstans i övrigt, inre blödningar, hjärnskakning, inre sjukdomstillstånd, förgiftning etc. Skadan kan ha framkallats genom direkta fysiska medel, men också genom förgiftning, frätning eller strålning. Även fysisk smärta utgör personskada.”⁴ Psykiska defekttillstånd kan bestå i chockverkan av en viss händelse men också i efterföljande traumatiska neuroser.⁵

Begreppet sakskada syftar i första hand på en skada som har tillfogats på fysiska föremål, fast egendom eller lösa saker genom fysiska medel (egendomsskada). Exempel på sakskador är att någon bränner ner ett hus, skadar en bil vid kollision eller genom stenkastning, klottrar på en husvägg eller förstör en tunnelbanevagn.

Utöver person- och sakskador kan skadeståndsansvar uppkomma avseende ren förmögenhetsskada och skada genom kränkning, under förutsättning att dessa skador är en följd av

---

⁴ Bengtsson/Strömbäck s. 143 f. Se också t.ex. Hellner/Radetzki s. 103.

⁵ Bengtsson/Strömbäck s. 144.

brott.⁶ Vad som avses med brott definieras i brottsbalken. Med brott menas en gärning som är beskriven i brottsbalken eller i annan lag eller författning och för vilken straff som anges i brottsbalken är föreskrivet. Om inte annat sägs anses som brott bara gärningar som har begåtts uppsåtligen (1 kap. 2 §). En gärning som den som är under 15 år har begått uppsåtligen är brott även om påföljd är utesluten (se 1 kap. 6 §). Motsvarande gäller i fråga om gärningar som är brottsliga också vid oaktsamhet.

Begreppet ren förmögenhetsskada definieras enligt 1 kap. 2 § skadeståndslagen som en ekonomisk skada som uppkommer utan samband med att någon lider person- eller sakskada. Exempel på ren förmögenhetsskada är att någon skadas ekonomiskt genom att drabbas av varumärkes- eller upphovsrättsintrång, olika former av avtalsbrott eller skador till följd av t.ex. bedrägeri eller förskingring.

Begreppet kränkning definieras inte i lagtexten. Förenklat kan sägas att kränkning utgör ett angrepp på en människas personliga integritet.⁷ Ersättning för kränkning är en särskild form av s.k. ideellt skadestånd (skadestånd för en icke-ekonomisk skada).⁸ Det ska noteras att alla typer av brott inte kan ligga till grund för skadeståndsansvar för kränkning, utan, enligt 2 kap. 3 § skadeståndslagen, endast brott som innefattar ett angrepp mot någons person, frihet, frid eller ära. I allt väsentligt är det här fråga om brott som ger upphov till personskador. Det är dock inte uteslutet att även vissa brott som enbart leder till saksador kan grunda rätt till kränkningersättning. Ett exempel som omnämns i förarbetena är en grov stöld i någons bostad, som skövlats, eller skadegörelse som samtidigt är ett ofredande.⁹

---

⁶ Ren förmögenhetsskada kan även ersättas utan uttryckligt stöd i skadeståndslagen, dvs. utan att brott har begåtts. Dessa situationer är inte av intresse i anslutning till ungdomsbrottslighet och behandlas därför inte i denna promemoria.

⁷ Se t.ex. prop. 2000/01:68 s. 48.

⁸ Ideell skada vid personskada beskrivs i 5 kap. 1 § 3. skadeståndslagen som "fysiskt och psykiskt lidande av övergående natur (sveda och värk) eller av bestående art (lyte eller annat stadigvarande men) samt särskilda olägenheter till följd av skadan". Men kränkning utgör alltså en särskild kategori av de ideella skadorna.

⁹ Prop. 2000/01:68 s. 65.

För att kränkingsersättning ska kunna utgå måste kränkningen ha varit allvarlig. Men det betyder inte att brottet måste ha varit uppsåtligt. Kränkingsersättning har utgått också i vissa fall när det handlat om brott som orsakats av grov vårdslöshet.¹⁰

Vållandeprövningen – det första steget i skadeståndsbedömningen

Vållandeprövningen enligt 2 kap. 4 § skadeståndslagen görs utifrån barnets beteende på liknande sätt som sker vid en bedömning av om en vuxen person har vållat en skada. Men enligt förarbetena ska vållandebedömningen ske utifrån mer objektiva kriterier, dvs. under mindre hänsynstagande till subjektiva faktorer.¹¹ Detta innebär att man fäster mindre vikt än annars vid vad barnet insåg eller borde inse. Det är också ett synsätt som har bekräftats av HD i rättsfallet NJA 2001 s. 234.

För de minsta barnen kommer emellertid ett skadeståndsansvar över huvud taget inte i fråga. De anses inte ha nått en sådan mognad eller ha sådana insikter som måste förutsättas för att deras handlande ska kunna ses som vållande i egentlig mening.¹²

Skälighetsprövningen – det andra steget i skadeståndsbedömningen

Enligt 2 kap. 4 § skadeståndslagen ska barns skadeståndsskyldighet fastställas efter en skälighetsbedömning. Detta gör det möjligt att anpassa skadeståndet till barnets intellektuella utveckling och psykiska mognad. Skadeståndet ökar i allmänhet med stigande ålder. Handlingens beskaffenhet har också betydelse för

---

¹⁰ Se t.ex. NJA 1997 s. 315, en rattfyllerist som allvarligt skadade en fotgängare, dömdes för grovt vållande till kroppsskada, grovt rattfylleri och grov smitning samt NJA 1997 s. 572, en bilist som körde på en polis dömdes för grov vårdslöshet i trafik och vållande till kroppsskada.

¹¹ Prop. 1972:5 s. 164.

¹² ”Detta synes leda till att skadeståndsansvar nästan aldrig kan komma i fråga för de allra minsta barnen, t.ex. 2–3 åringar”, Lagrådet i prop. 1972:5 s. 630. Se också NJA 1977 s. 186 och Bengtsson/Strömbäck s. 68.

bedömningen. Man tar t.ex. hänsyn till om den underårige har varit inriktad på att vålla skada eller inte, liksom till barnets uppfattning om risken för skada.¹³ Vid bedömningen av den underåriges ekonomiska förhållanden fästs stor vikt vid om ersättning för skadan kan betalas ur en ansvarsförsäkring eller inte.¹⁴ Om det inte finns någon ansvarsförsäkring, tar man hänsyn till den underåriges egen betalningsförmåga. Om skadan däremot täcks av en ansvarsförsäkring, jämkas inte skadeståndet.

Ungdomar mellan 15 och 17 år anses i princip ha fullt skadeståndsansvar.¹⁵ Den som har fyllt 15 år har nämligen normalt nått full intellektuell utveckling. Bedömningen bör därför i de flesta fall kunna ske på samma sätt som för en vuxen, och jämkning förekommer bara i undantagsfall. Vid bedömningen av om jämkning bör ske när skada har vållats av en person i den åldern är det främst skadevällarens ekonomiska omständigheter som är av betydelse.

Det anförda skulle kunna sammanfattas enligt följande. För de minsta barnen kan något skadeståndsansvar överhuvudtaget inte komma ifråga. För barn upp till 14 år, som anses ha vållat en ersättningsgill skada, finns ofta skäl till jämkning enligt 2 kap. 4 § skadeståndslagen om inte ansvarsförsäkring finns. För ungdomar mellan 15 och 17 år finns normalt inte skäl för jämkning.

Jämkning enligt den allmänna jämkningsregeln

Barns skadeståndsskyldighet kan i princip också jämkas enligt den allmänna jämkningsregeln i 6 kap. 2 § skadeståndslagen. Bestämmelsen anger att ett skadestånd kan jämkas efter vad som är skäligt, om skyldigheten att utge skadestånd är oskäligt betungande med hänsyn till den skadeståndsskyldiges ekonomiska förhållanden. Vid prövningen ska hänsyn också tas till den

---

¹³ Jfr NJA 1976 s. 121 och 1980 s. 670.

¹⁴ Ett barn under tolv år kan alltid i förekommande fall utnyttja sin ansvarsförsäkring, också om skadan har orsakats med uppsåt, se 4 kap. 9 § första stycket 2. försäkringsavtalslagen (2005:104).

¹⁵ Bengtsson/Strömbäck s. 68 f.

skadelidandes behov av skadeståndet och övriga omständigheter.¹⁶

Den allmänna jämkningsregeln antas emellertid sakna större praktisk betydelse när det gäller underårigas skadeståndsansvar, eftersom de billighetssynpunkter som regeln ger uttryck för tillvaratas redan i 2 kap. 4 § skadeståndslagen.¹⁷ Regeln har dock viss praktisk betydelse när barnets skadeståndsskyldighet har annan grund än 2 kap. skadeståndslagen.

3.2 Föräldrars ansvar för barns skadevällande handlingar

3.2.1 Tidigare behandling av frågan om ett skärpt skadeståndsansvar för föräldrar

Föräldrar¹⁸ har historiskt inte haft något generellt ansvar för skador orsakade av deras barn. Frågan om att införa ett sådant ansvar har dock varit föremål för diskussion under lång tid. Förslag om att skärpa föräldrars skadeståndsansvar har framförts från tid till annan. I det följande lämnas en översiktlig beskrivning av tidigare förslag på området och de ställningstaganden som gjorts i samband med dessa.

Förarbetena till skadeståndslagen (prop. 1972:5)

I 1972 år proposition med förslag till ny skadeståndslag (prop. 1972:5) diskuterades ett skärpt föräldraansvar. Bakgrunden var vissa förslag som Skadeståndskommittén och remissinstanserna hade framställt. Kommittén ville att föräldraansvaret skulle

---

¹⁶ Hit hör bl.a. kriminalpolitiska skäl, som att fullt skadestånd skulle kunna allvarligt äventyra den ansvariges återanpassning, se Bengtsson/Strömbäck s. 366 f. med hänvisningar.

¹⁷ Prop. 1972:5 s. 169.

¹⁸ När det här och i det följande talas om föräldrar avses vårdnadshavare, om inget annat anges.

markeras genom en uttrycklig bestämmelse om skadeståndsskyldighet på grund av bristande tillsyn eller annan försummelse i vården av barn (5 § i lagförslaget i Skadestånd I). Ansvar skulle kunna jämkas om det med hänsyn till försummelsens art och övriga omständigheter kunde anses skäligt. Men någon sådan bestämmelse föreslogs inte i propositionen. Departementschefen ansåg det inte påkallat att föra in en särskild regel om ansvar vid försummelse av tillsyn över barn.¹⁹

Också tanken på ett, som det kallades, objektivt ansvar²⁰ berördes i propositionen. Skadeståndskommitténs motsvarighet i Norge hade övervägt och föreslagit en regel om ansvar utan egen skuld för skada som vållas av barn. En bestämmelse med den innebörden infördes också i Norge (se vidare avsnitt 4.3).

I fråga om ett objektivt ansvar för föräldrar förde departementschefen följande resonemang:

Från den skadelidandes synpunkt skulle det självfallet vara en fördel, om vårdnadshavarens ansvar kunde skärpas i förhållande till det culpaansvar som gäller för närvarande. Kommittén och flera remissinstanser har diskuterat frågan om ett objektivt föräldraansvar. En reform i den riktningen skulle emellertid rimma illa med den allmänna syn som jag i det föregående har utvecklat på hur det skadeståndsrättsliga reformarbetet bör bedrivas när det gäller reglerna om ersättning för person- och egendomsskada. Som jag redan har antytt intar inte skador vållade av barn någon sådan särställning att en skärpning av ansvarsreglerna är motiverad.²¹

Något förslag om ett principalansvar för vårdnadshavare lades alltså inte fram i detta sammanhang.

Motiven mot ett principalansvar för föräldrar innebar sammanfattningsvis att ersättningsbehoven i samhället inte i första hand skulle tillgodoses genom skadestånd utan genom försäkringslösningar.

---

¹⁹ Prop. 1972:5 s. 172.

²⁰ Med objektivt ansvar avsågs ett skadeståndsansvar oberoende av eget vållande men grundat på den underåriges vållande – i denna promemoria benämnt principalansvar.

²¹ Prop. 1972:5 s. 170.

*Brå-rapporten Barnens brott och föräldrarnas ansvar (BRÅ-PM 1990-1)*²²

Den ökade ungdomsbrottsligheten gjorde att Brottsförebyggande rådet (Brå) år 1987 på Justitiedepartementets uppdrag tillsatte en arbetsgrupp med uppgift att undersöka möjligheterna att utvidga föräldrars och andra vårdnadshavares ansvar för sina barns brottsliga handlingar. Arbetsgruppen redovisade resultatet av sitt arbete i rapporten *Barnens brott och föräldrarnas ansvar* (BRÅ-PM 1990-1).

I rapporten konstaterades att ungdomsbrottsligheten var omfattande och utgjorde ett allvarligt samhällsproblem. Arbetsgruppen hade utfört en attitydundersökning som visade att nästan 90 procent av de tillfrågade ansåg att föräldrarna borde ta ett större ansvar för de ungas uppfostran. En klar majoritet ansåg även att föräldrar och barn gemensamt borde svara för följderna av de skador som barnen orsakar.

Under rubriken *Arbetsgruppens uppdrag, utredningsarbetets uppläggning och genomförande* anføres bl.a. följande.

Från 1920-talet och fram till mitten av 1970-talet har ungdomsbrottsligheten i Sverige ökat mycket kraftigt. Från mitten av 1970-talet tycks dock ökningen ha avstannat. Möjligen kan t.o.m. en viss minskning observeras. Nivån på ungdomsbrottsligheten är dock fortfarande mycket hög och ett allvarligt samhällsproblem.

Av den forskning som bedrivits om orsakerna till ungdomsbrottsligheten och andra anpassningsproblem bland unga framgår klart att familjen har mycket stor betydelse för vilken risk de unga löper att begå brott i tonåren och även för den sociala anpassningen i vuxenlivet.

Familjen är och förblir den viktigaste institutionen för en gynnsam utveckling av de unga och för att förebygga brottslighet och andra former

---

²² Här behandlas inte det tidigare betänkandet av Brottskadeutredningen *Ersättning för brottsskador* (SOU 1977:36) eller prop. 1977/78:126. Detta material utgjorde underlag för en helt ny brottsskadelag men behandlade inte uttryckligen de skadeståndsrättsliga aspekterna.

av asocialitet. Det är därför viktigt att samhället underlättar för familjen att fylla denna roll.

Arbetsgruppen konstaterade att närheten och beroendet mellan ungdomar och vuxna har minskat och att avståndet mellan ungdomar och deras föräldrar har ökat. Arbetsgruppens resonemang ledde fram till konstaterandet ”att föräldrar – och andra i den unges naturliga nätverk – är de som bäst kan förebygga avvikande beteende bland de unga”.²³

I rapporten uttalades följande med anledning av ställningstagandet i skadeståndslagen i frågan om föräldraansvar:

Arbetsgruppen har för sin del noterat att de argument som användes för att år 1972 avfärda såväl ett strikt föräldraansvar som ett i lagen nedskrivet tillsynsansvar inte kan ha avgörande betydelse i det brottpreventiva perspektiv som gruppen bedriver sitt arbete. Det intressanta för gruppen är inte att stärka skadeståndsreglernas roll att garantera kompensation för liden skada utan i stället att undersöka deras möjliga funktion i preventionen mot brott och skadegörelse. [...].²⁴

Arbetsgruppen ansåg således att föräldrarnas huvudansvar för barn och unga borde markeras ytterligare. Skärpningen borde ske inom ramen för skadeståndslagen.

Lagtekniskt urskilde arbetsgruppen tre alternativ.²⁵ Ett alternativ var att skärpa vållandeansvaret (culpaansvaret) för föräldrar. Man kunde i så fall tänka sig att föräldrar fick svara inte bara för underlåtenhet att hindra sitt barn från att utföra en skadevällande handling, utan också för underlåtenhet att förebygga sådana handlingar. Domstolarna skulle med en sådan lösning ställa strängare krav på föräldrarna när de utövar sin tillsyn över barnen. Detta alternativ avvisades bl.a. på grund av det inte ansågs ligga i linje med syftet med en ansvarsskärpning.

---

²³ BRÅ-PM s. 93.

²⁴ BRÅ-PM s. 103.

²⁵ Alternativen redovisas i BRÅ-PM på s. 108 f.

Ett andra alternativ var att införa ett s.k. presumtionsansvar. Det innebär att bevisbördan kastas om. Kan den ansvarige – här en förälder – inte bevisa motsatsen, antar man att han eller hon genom uppsåt eller vårdslöshet har orsakat skadan. Arbetsgruppen konstaterade att, eftersom det är svårt att leda i bevis att man har varit helt fri från vårdslöshet, så skulle denna lösning innebära en risk för ett ökat antal tvister om föräldrars skadeståndsskyldighet. Också detta alternativ avvisades, bl.a. för att det handlar om en lagteknisk konstruktion som är svårbegriplig för många och för att den inte förekommer i skadeståndslagen.

Det tredje alternativet var att införa ett principalansvar för vårdnadshavare – dvs. ansvar oavsett eget vållande – avseende skador som deras barn vållar uppsåtligen eller genom vårdslöshet.²⁶ Gruppen fastnade för denna lösning. Ansvarstypen ansågs stämma väl överens med skadeståndslagens systematik, eftersom den har samma konstruktion som arbetsgivaransvaret. Arbetsgruppen ansåg att principalansvaret skulle begränsas till ett belopp som motsvarar en femtedel av basbeloppet (år 1990 uppgick basbeloppet till 29 700 kr och en femtedel av detta var 5 940 kr).

Arbetsgruppen betonade att den var medveten om att den föreslagna lagändringen inte ensam kunde få någon större betydelse för att minska brottsligheten bland unga. Ändringen hade, sades det, snarare till syfte att vara en markering av den vikt som samhället borde tillskriva föräldrarnas brottsförebyggande roll. Gruppen föreslog även vissa ytterligare åtgärder i syfte att förbättra föräldrarnas möjligheter att ta ansvar för deras underåriga, dock utan skadeståndsrättslig innebörd. En sådan åtgärd var ökad möjlighet för föräldrar att ta ledigt från arbetet för att följa med sina barn till skolan.

---

²⁶ Arbetsgruppen använde termen strikt ansvar.

Våldskommissionens slutbetänkande Våld och brottsoffer
(SOU 1990:92)

År 1989 tillsatte regeringen en utredning, Våldskommissionen, med uppdrag att motverka våld och att förbättra stödet till brottsoffren. Bakgrunden var den markanta ökningen av våldsbrottligheten. Kommissionen föreslog en uttrycklig bestämmelse i 6 kap. 2 § föräldrabalken med syfte att markera att barn har behov av och rätt till att föräldrarna ställer upp på deras sida vid motgångar och svårigheter. Bestämmelsen skulle enligt förslaget ha följande lydelse: ”Barnets vårdnadshavare svarar vidare för att barnet får det skydd och stöd barnet behöver om det riskerar att utvecklas ogynnsamt.” Kommissionen uttalade även sitt stöd för förslaget i Brå-rapporten om ett skärpt skadeståndsansvar för föräldrar.²⁷

Departementspromemorian Vårdnadshavares skadeståndsansvar
(Ds 1993:11)

Brå-rapportens och Våldskommissionens förslag om föräldrars ansvar, liksom de synpunkter som hade framförts vid remissbehandlingen av förslagen, behandlades i departementspromemorian Vårdnadshavares skadeståndsansvar (Ds 1993:11). I promemorian avvisades tanken på att införa ett principalansvar för föräldrar. Inte heller ansågs det lämpligt att införa ett presumtionsansvar. Det förslag som lades fram handlade i stället om en viss skärpning av tillsynsbestämmelsen i föräldrabalken. Förslaget innebar att en ny tredje mening skulle införas i 6 kap. 2 § andra stycket föräldrabalken. Det tillägg som föreslogs hade följande lydelse: ”Vårdnadshavaren svarar vidare för att barnet står under uppsikt i den utsträckning som behövs för att barnet inte skall orsaka skada för någon annan.” Den nya regeln syftade till att ge vårdnadshavaren ett uttryckligt ansvar för att barnet inte skadar tredje man.

---

²⁷ SOU 1990:92, s. 90.

Prop. 1993/94:57 om vårdnadshavares skadeståndsansvar

Frågan om ett skärpt föräldransvar kom sedan att behandlas i prop. 1993/94:57 om vårdnadshavares skadeståndsansvar. Regeringen gick i allt väsentligt på den linje som hade föreslagits i departementspromemorian. Också regeringen ansåg följaktligen att vårdnadshavares ansvar skulle utvidgas. Det föredragande statsrådet erinrade om att det i skilda sammanhang hade rests krav på en skärpning av vårdnadshavares skadeståndsansvar för skador som orsakats av barn och hänvisade till ett antal riksdagsmotioner som hade väckts med sådana förslag. I motionerna hade anförts bl.a. att ett ökat skadeståndsansvar skulle innebära en klar markering från samhällets sida av föräldrarnas ansvar för sina barn. Lagutskottet hade år 1990 uttalat att det under senare år hade blivit allt mer vanligt att underåriga gjorde sig skyldiga till skadegörelse och andra brott, som orsakar skador som drabbar både enskilda personer och det allmänna.

I likhet med departementspromemorian avvisade regeringen tanken på att vårdnadshavaren skulle vara skadeståndsskyldig oberoende av egen vårdslöshet. Regeringen framhöll att syftet med ett utökat skadeståndsansvar främst var brottspreventivt, men menade att det kunde ifrågasättas om ett objektivet ansvar verkligen hade så stor preventiv effekt. Det var regeringens övertygelse att de flesta föräldrar redan i dag tar ansvar för sina barn och betalar eventuella skador som barnen orsakar. I socialt utsatta familjer däremot kan situationen vara sådan att det är föga troligt att föräldrarna skulle fästa någon vikt vid ett ekonomiskt ansvar eller ha förmåga att betala ett eventuellt skadestånd.

Ett ytterligare argument mot ett objektivet ansvar var att ett sådant skulle stå i strid mot huvudregeln inom svensk skadeståndsrätt att det krävs uppsåt eller vårdslöshet för att någon ska anses vara skadeståndsskyldig.

I propositionen diskuterades också frågan om det utvidgade skadeståndsansvaret skulle bygga på en presumtion för ansvar, dvs. så att bevisbördan för vållande är omkastad. En bestämmelse med den innebörden skulle kunna anknyta till tillsynsregeln i

6 kap. 2 § förädrabalken, anfördes det, på så sätt vårdnadshavaren presumeras ha brustit i sin tillsynsplikt, om inte annat visas. Men också denna lösning avvisades. Regeringen hänförde sig till de argument mot en sådan lösning som Skadeståndskommittén hade anført och som också hade kommit till uttryck i skadeståndslagens förarbeten. Mot en presumptionsregel av angivet slag anfördes också att ett presumtionsansvar skulle innebära att frågan om vårdnadshavares skadeståndsansvar skulle regleras annorlunda än annan skadeståndsskyldighet enligt skadeståndslagen.

Den skärpning av vårdnadshavares skadeståndsansvar som förordades i propositionen – och som kom att genomföras – var i sak i överensstämmelse med den som hade föreslagits i departementspromemorian, alltså ett tillägg till tillsynsbestämmelsen i 6 kap. 2 § förädrabalken.

3.2.2 Föräldrars skadeståndsansvar enligt gällande rätt

Föräldrar ansvarar enligt gällande rätt inte för egna barns och ungdomars skadeståndsskyldighet. Föräldern är med andra ord inte skyldig att ersätta den skadelidande trots att barnet inte kan betala skadeståndet. Däremot kan föräldern ha ett självständigt skadeståndsansvar för sådana skador till följd av egen oaktsamhet vid t.ex. tillsyn av ett barn. Detta ansvar utvecklas närmare i detta avsnitt.

Med vårdnad förstås det ”juridiska” ansvaret för barnets person. Bestämmelser om vårdnad om barn finns i förädrabalken.

Begreppet vårdnad bör skiljas från begreppet faktisk vård, eller omsorg, om ett barn. Normalt hänger vårdnaden och den faktiska vården ihop. Men vid t.ex. en skilsmässa kan den faktiska vården komma att ligga huvudsakligen hos en av föräldrarna även om de har gemensam vårdnad. Faktisk vård kan även utövas av ett familjehem eller av en institution, t.ex. en förskola och ett fritidshem.

Enligt 6 kap. 2 § första stycket förädrabalken står barn under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem, om inte rätten har

anförtrott vårdnaden åt en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare. Vårdnaden om ett barn består till dess han eller hon fyller 18 år eller dessförinnan ingår äktenskap.

Den som har vårdnaden om ett barn har enligt 6 kap. 2 § andra stycket föräldrabalken ett ansvar för barnets personliga förhållanden och ska se till att barnets behov av omvårdnad, trygghet och god fostran blir tillgodosedda. I vårdnaden ingår också ett visst tillsynsansvar och ett ansvar för att barnet får tillfredsställande försörjning och utbildning. Vårdnadshavaren ska se till att barnet får den tillsyn som behövs med hänsyn till dess ålder, utveckling och övriga omständigheter. Detta tillsynsansvar avser i första hand barnets bästa. Vårdnadshavaren är skyldig att skydda barnet så att det inte åsamkar sig själv skada eller skadas av någon annan eller något annat. Men tillsynsplikten innebär också en skyldighet att se till att den underårige inte åstadkommer skada för någon annan. Enligt det tillägg som år 1994 gjordes i 6 kap. 2 § andra stycket föräldrabalken har vårdnadshavaren en uttrycklig skyldighet att genom uppsikt eller andra lämpliga åtgärder förhindra att barnet orsakar skada för någon annan.

Vårdnadshavarens skadeståndsansvar för skador som den underårige orsakar regleras inte i någon särskild bestämmelse i skadeståndslagen eller i någon annan lag. Ansvaret följer i stället av den allmänna culparegeln i 2 kap. 1 § skadeståndslagen. Oakt-samhetsbedömning ska göras på sedvanliga skadeståndsrättsliga grunder och får sin innebörd närmare preciserad bl.a. genom bestämmelsen i 6 kap. 2 § andra stycket tredje meningen föräldrabalken.

I samband med 1994 års lagändring anförde regeringen följande om avgränsningarna av tillsynsplikten.²⁸

”Vårdnadshavarens ansvar är begränsat till vad som gäller enligt reglerna om adekvat kausalitet. Det innebär att vårdnadshavarens underlåtenhet att se till att barnet står under uppsikt eller att vidta andra lämpliga åtgärder

---

²⁸ Prop. 1993/94:57 s. 24 f.

skall kunna hänföras till en konkret situation i vilken barnet har orsakat skada och att vårdnadshavaren genom sitt förhållningssätt skall kunna anses ha vållat skadan.

Bestämmelsen innebär inte att vårdnadshavaren skall anses ha försummat sin tillsynsplikt så snart barnet orsakar en skada. I tillsynsansvaret ligger att vårdnadshavaren, inom ramen för vad som är möjligt för honom, skall vidta de åtgärder som behövs för att barnet inte skall orsaka skada. Om skada uppstår trots att vårdnadshavaren har uppfyllt sin tillsynsplikt, blir vårdnadshavaren inte skadeståndsskyldig. Vårdnadshavarens ansvar är alltså inte objektivt.”

Samtidigt betonades vikten av en aktiv tillsyn:

”En förutsättning för att vårdnadshavaren skall kunna övervaka barnet för att förebygga och förhindra att barnet orsakar skada är att vårdnadshavaren känner till barnets aktiviteter. Vårdnadshavaren måste därför på ett aktivt sätt hålla sig underrättad om vad barnet företar sig och vara beredd att ingripa i den utsträckning som kan behövas.”

Det betonades också att vårdnadshavarens ansvar skulle gälla oavsett om barnet var skadeståndsskyldigt:

”Om barnet har orsakat en skada genom en olyckshändelse och därför inte är skadeståndsskyldigt, kan dess vårdnadshavare ändå bli skadeståndsskyldig under förutsättning att han eller hon uppsåtligen eller av oaktsamhet har brutit i sin plikt att se till att barnet får vägledning och står under uppsikt.”²⁹

I den mån direkt uppsikt inte behövs kan det vara nödvändigt att vårdnadshavaren vidtar andra lämpliga åtgärder (6 kap. 2 § andra stycket tredje meningen föräldrabalken) för att kravet på tillsyn ska vara uppfyllt. När det gäller tonåringar måste man, som det anförs i propositionen, räkna med att vårdnadshavarnas infly-

---

²⁹ Detta var en princip som gällde redan tidigare (som en konsekvens av den allmänna culparegeln).

tande över vad ungdomarna gör utanför hemmet är ganska litet och det är naturligtvis en avvägningsfråga hur stor frihet en tonåring ska medges. Likväl bör det krävas att vårdnadshavaren ger den underårige vägledning och aktivt bestämmer gränserna för hans eller hennes frihet. Det innebär att vårdnadshavaren i vissa situationer kan vara skyldig att ge den underårige förhållningsorder, förmaningar och instruktioner för att vårdnadshavaren ska anses ha uppfyllt kravet på att vidta lämpliga åtgärder. I vissa fall kan det också krävas att vårdnadshavaren meddelar restriktioner när det gäller vad den underårige tillåts att sysselsätta sig med.³⁰

Solidariskt ansvar och regressrätt

Om två eller flera ska ersätta samma skada, svarar de enligt 6 kap. 4 § skadeståndslagen solidariskt för skadeståndet, i den mån annat inte följer av begränsningar i skadeståndsskyldigheten som kan gälla för någon av dem. Ett exempel är när en förälder ansvarar tillsammans med ett barn för en skada. Var och en av dem kan krävas på det fulla skadeståndsbeloppet. Det kan dock inträffa att vårdnadshavarens och barnets skadeståndsskyldighet fastställs till olika belopp, beroende på jämkningsregeln för underåriga i 2 kap. 4 § och den allmänna jämkningsregeln i 6 kap. 2 §. Det solidariska ansvaret reduceras i dessa fall i motsvarande mån.

Frågan om regressrätt mellan barnet och vårdnadshavaren torde i de flesta fall sakna praktisk betydelse. Saken har behandlats i förarbetena till skadeståndslagen.³¹

---

³⁰ Prop. 1993/94:57 s. 26.

³¹ Prop. 1972:5 s. 176 f.

3.3 Vissa straffrättsliga och processuella regler med anknytning till underårigas skadevållande handlingar

Om en underårig har orsakat en skada genom brott, kan den skadelidandes anspråk på skadestånd prövas i samband med åtal mot den underårige (22 kap. 1 § rättegångsbalken). Hör brottet under allmänt åtal, är åklagaren skyldig att i samband med åtalet förbereda och utföra ett skadeståndsanspråk som riktas mot den underårige, om det kan ske utan väsentlig olägenhet och den skadelidandes anspråk inte är uppenbart obefogat (22 kap. 2 § rättegångsbalken).

Även ett skadeståndsanspråk mot en vårdnadshavare i anledning av ett brott får tas upp till behandling i samband med åtalet (22 kap. 1 och 3 §§). Ofta torde det dock vara mindre lämpligt med hänsyn till att det krävs utredning kring vårdnadshavarens vållande. Skadeståndsanspråket mot vårdnadshavaren förutsätter bl.a. att det går att visa vårdslöshet i förhållande till skadan. Det är oklart om åklagaren är skyldig att föra även en sådan talan (jfr Högsta domstolens uttalanden i rättsfallet NJA 2008 s. 436).

En vårdnadshavare kan också ha ett straffrättsligt ansvar för att förhindra att en underårig begår brott. Ett exempel på detta är 9 kap. 1 § körkortslagen (1998:488). Av bestämmelsen följer att om ett barn under 15 år kör en moped som bara får köras av den som har fyllt 15 år, så kan vårdnadshavaren dömas till böter om han eller hon uppsåtligen eller av oaktsamhet har underlåtit att göra vad som ankommer på honom eller henne för att förhindra förseelsen. Den som döms för brott enligt denna bestämmelse kan förpliktas att betala skadestånd enligt den allmänna principen att den som begår brott också blir skadeståndsskyldig (om brottet har gett upphov till en ersättningsgill skada).

En i sammanhanget i vart fall teoretiskt viktig bestämmelse om vårdnadshavares ansvar finns i brottsbalken. Enligt 23 kap. 6 § andra stycket är försummelse att fullgöra tillsynsplikten i vissa fall straffsanktionerad. Enligt bestämmelsen kan nämligen

föräldrar och andra uppfostrare (t.ex. fosterföräldrar) eller förmyndare straffas om de underlåter att hindra den som står under deras vård eller lydnad från att begå brott, när det kan ske utan fara för dem själva eller deras närmaste och utan anmälan till myndighet. Skada som uppkommer till följd av brott mot denna straffbestämmelse omfattas dock inte med automatik av en förälders skadeståndsansvar (2 kap. 6 § skadeståndslagen). Det krävs att vårdnadshavaren på annan grund anses skadeståndsskyldig (t.ex. vållande i den mening som avses i 2 kap. 1 § skadeståndslagen genom bristande tillsyn).

4 Rättsläget i några nordiska länder

4.1 Danmark³²

Rättsläget i Danmark motsvarar i stort sett det som gäller i Sverige. Utgångspunkten är alltså det som i tidigare avsnitt har betecknats som den allmänna culparegeln. Såväl barn som föräldrar bär ett skadeståndsansvar endast om de skador som har uppkommit har sin bakgrund i deras eget vållande.

Barns skadeståndsansvar

Frågan om barns skadeståndsansvar regleras i erstatningsansvarsloven från år 2005. Enligt § 24a är barn under 15 år skadeståndsskyldiga för skadegörande handlingar enligt samma grunder som äldre personer, men skadeståndet kan sättas ner eller bortfalla helt, om det är skäligt ("billigt") med hänsyn till barnets utvecklingsnivå, handlingens beskaffenhet och omständigheterna i övrigt. En sådan omständighet är förmågan för skadevällaren och den skadelidande att bära skadan och möjligheten att skadan kan bäras av någon annan. Vid denna bedömning ska hänsyn endast tas till barnets egen ekonomiska förmåga. Att barnets föräldrar har förmåga att betala skadeståndet saknar betydelse.

---

³² Beskrivningen av situationen i Danmark bygger på en redogörelse som Justitiedepartementet har fått av fulmäktig Jeanie Sörlanger Bigler vid Justisministeriet i Köpenhamn.

Liksom i Sverige förutsätter ett skadeståndsansvar för ett barn i vart fall vårdslöshet. Men en skillnad mot svensk rätt är att culpabedömningen inte ska göras med utgångspunkt i en vuxen person utan från en jämnårig. Det betyder alltså att man använder en särskild ”barnstandard” där barnets ålder spelar en viktig roll. Ett skadeståndsansvar förutsätter att ett barn med den aktuella åldern normalt skulle inse den risk som var förknippad med det skadevällande handlandet.

Den danska lagen ställer inte upp någon nedre åldersgräns för när barn kan bli skadeståndsskyldiga. Av rättspraxis framgår dock att gränsen förmodligen går vid 4 till 5 år.

I dansk rätt är åldersgränsen för skadeståndsansvar i viss mån beroende av hur elementär skadesituationen är. Normalt delas barns skadegörande handlingar in i ett antal typfall. Ett typfall är skador som beror på klåfingrighet (”pulfingerskader”). Som exempel på den kategorin kan nämnas ett fall med två flickor, omkring 3 år gamla, som friades från ansvar för att ha orsakat 250 kycklingars död efter att ha jagat dem med en pinne i granngårdens höns hus.

Ett annat typfall är skador som uppkommer vid lek, där man skiljer mellan vanlig (”aldmindelig, ufarlig”) lek och farlig lek och på om skadan uppkommer hos en deltagare eller en utomstående. Vid vanlig lek får en deltagare som lider skada normalt inget skadestånd, om inte skadan har orsakats med uppsåt. Normalt blir barn inte heller skadeståndsskyldiga vid skador på en utomstående, med mindre leken är farlig för honom eller henne.

Med farlig lek menas sådan som innefattar en särskild risk, exempelvis därför att det används redskap. Om den skadelidande själv deltar i leken, sätts ersättningen normalt ner till hälften med hänvisning till dennes egen skuld. Är den skadelidande däremot en utomstående, exempelvis ett barn som har dragit sig ur leken, utdöms normalt full ersättning.

Vid anlagda bränder är praxis ganska sträng, och den nedre gränsen för att utkräva skadeståndsansvar går antagligen omkring fem år. Också vid trafikskador är culpabedömningen sträng och ligger nära den som tillämpas för vuxna. Generellt

ställs höga krav på barns uppmärksamhet i trafiken, oavsett om barnet är fotgängare eller cyklist.

Föräldrars ansvar för barns skadevållande handlingar

I Danmark bär föräldrarna inget ansvar för barnens skadevållande handlingar, om inte föräldrarna själva har gjort sig skyldiga till vårdslöshet. Liksom enligt svensk rätt har föräldrar och andra som har barn i sin vård, exempelvis far- och morföräldrar, skolor, daghem och sommarhem på landet (kollo), en tillsynsplikt. Ett självständigt ansvar för föräldrar kan bli aktuellt om denna plikt åsidosätts eller föräldrarna låter bli att ge barnet nödvändiga instruktioner och detta leder till att barnet vållar skada.

I dansk rättspraxis finns en lång rad domar där föräldrar har ålagts ett skadeståndsansvar för sina barns skadegörande handlingar på grund av att tillsynsplikten har åsidosatts. Av denna praxis framgår dock också att det handlar om en förhållandevis mild culpabedömning av vårdnadshavarna. Tillsynspliktens omfattning beror i stor utsträckning på barnets ålder. Är barnet 12–17 år torde föräldrarna inte åläggas ett skadeståndsansvar för barnets skadevållande handlingar.

4.2 Finland³³

Situationen i Finland synes på det stora hela överensstämma med den i Danmark och Sverige. Skadeståndsbestämmelserna återfinns i den finländska skadeståndslagen från år 1974.

---

³³ Biträde med information om situationen i Finland har lämnats av lagstiftningsrådet Tuomo Antila vid Justitieministeriet i Helsingfors.

Barns skadeståndsansvar

Ett barn bedöms enligt en culpanorm som är lindrigare än culpanormen för vuxna.³⁴ Den finländska skadeståndslagen har en bestämmelse som liknar 2 kap. 4 § skadeståndslagen. Den finländska bestämmelsen har följande lydelse: ”Förorsakar någon som ej fyllt aderton år skada, skall han ersätta skadan i den mån det prövas skäligt med hänsyn till hans ålder och utveckling, handlingens beskaffenhet, skadevållarens och den skadelidandes ekonomiska förhållanden samt övriga förhållanden.”

Föräldrars ansvar för barns skadevållande handlingar

Föräldrar eller andra vårdnadshavare har en tillsynsplikt över barnet. I fråga om deras ansvar för skador som barnet tillfogar gäller en allmän culparegel av i princip samma innebörd som den i Sverige. Föräldrarna är således skyldiga att ersätta en skada som barnet har vållat bara om de kan anses ha försummat sin tillsynsplikt.³⁵

4.3 Norge³⁶

Barns skadeståndsansvar

Barns skadeståndsansvar regleras i 1969 års skadeståndslag (”lov om skadeserstatning”, ibland kallad ”skadebotlova”). Enligt § 1–1 är barn och ungdom under 18 år skyldiga att ersätta skador som de orsakar uppsåtligen eller av oaktsamhet. Barn under skolpliktig ålder, alltså sex till sju år, torde inte alls ha något skadeståndsansvar.³⁷ Det är fråga om en reglering av i princip

---

³⁴ Hans Saxén, Tillägg till Skadeståndsrätt, 1983, s. 402.

³⁵ Se Hans Saxén, Skadeståndsrätt, 1975, s.61 f. och s. 7 f.

³⁶ Bistånd med information om situationen i Norge har lämnats av Hege Haukaas vid Justisdepartementet.

³⁷ Nils Nygaard, Skade og ansvar, 6 uppl. 2007, s. 434.

samma slag som i de övriga nordiska länder som har behandlats. Barnets ansvar är beroende av vad som är rimligt med hänsyn till barnets ålder och utveckling, handlingens art ("utvist adferd"), barnets ekonomiska förhållanden och omständigheterna i övrigt.

Föräldrar har ett principalansvar för barns skadevållande handlingar

Enligt lagen om skadeserstatning § 1–2 1. är vårdnadshavare skyldiga att betala skadestånd för skador som orsakas av barn under 18 år, om vårdnadshavaren har brustit i sin tillsyn över barnet eller underlåtit att göra det som rimligen kan krävas för att hindra att barnet orsakar en skada. Denna grundläggande princip motsvarar den som finns i övriga nordiska länder.

I Norge svarar föräldrar dessutom – enligt § 1–2 2. – för skada som har vållats av barnet uppsåtligen eller av oaktsamhet oavsett föräldrarnas egen skuld. Regleringen har inte någon motsvarighet i övriga nordiska länder.

Föräldrar kan bli ansvariga för skador som har orsakats av ungdomar upp till 18 års ålder. Ingen nedre åldersgräns anges i lagen. Samma gräns torde dock gälla här som för barnets eget ansvar, alltså en sex- till sjuårsgräns.³⁸ Det innebär att föräldrar inte har något principalansvar för skador som orsakas av barn under denna ålder (men naturligtvis ett tillsynsansvar av det slag som har behandlats i det föregående).

Ansvaret är begränsat till 5 000 norska kronor för varje skadehändelse ("hver enkelt skadevolding"). Om ett barn har gjort sig skyldigt till flera skador kan det ändå efter omständigheterna bedömas som en skadehändelse. Vid bedömningen av om det är fråga om en eller flera skadehändelser får man lägga stor vikt vid om skadorna har uppstått på samma plats och vid samma tid. Detta gäller också om det är fråga om flera skadelidande, åtminstone när det är fråga om egendomsskador.

---

³⁸ Nygaard a.a. s. 441.

Summan på 5 000 norska kronor gäller för varje barn. Om tre barn gör sig skyldiga till en skada på 15 000 norska kronor har den skadelidande rätt till ersättning fullt ut, såväl om det är fråga om tre föräldrapar som har var sitt barn eller om ett föräldrapar som har alla tre barnen.³⁹

Ansvaret kan göras gällande bara om barnet vistas hos vårdnadshavaren. Bakgrunden till detta är att det gemensamma boendet ger föräldrarna skäl att kontrollera barnens beteende. Dessutom anses de preventiva skälen bakom regleringen bli verkninglösa om barnen inte längre bor hemma hos föräldrarna.⁴⁰

Skadeståndsansvaret kan jämkas, t.ex. om föräldrarna har nedsett betalningsförmåga.

I förarbetena till regleringen anfördes att ungdomskriminaliteten hade varit stigande under ett antal år. Det pekades på att ett skärpt skadeståndsansvar för föräldrar kan motverka vissa former av ungdomskriminalitet. Skadeståndsansvaret kan påverka föräldrar att vara mera uppmärksamma på vad deras barn företar sig. På så sätt skulle ansvaret kunna vara ett medel att minska antalet skador orsakade av barn. Vidare ansågs att ansvaret gav uttryck för den samhälleliga värderingen att det mellan föräldrar och barn finns ett nära ansvars- och solidaritetsförhållande. Detta skulle indirekt kunna bidra till att stärka familjen som en social grupp i samhället. Ett ytterligare skäl för det skärpta ansvaret för vårdnadshavare var hänsynen till den skadelidande. Ett barn har ofta inte själv ekonomiska resurser att kompensera den skadelidande.⁴¹

Det finns endast begränsad rättspraxis angående vårdnadshavares principalansvar.⁴²

---

³⁹ Nygaard a.a. s. 441.

⁴⁰ Bjarte Askeland, Erstatningsrettslig identifikation, 2002, s. 258.

⁴¹ BRÅ-PM s. 59. Se också Nygaard s. 440 f. och Askeland s. 256 f.

⁴² BRÅ-PM s. 56 f. Askeland, s. 257

5 Ett skärpt skadeståndsansvar för vårdnadshavare

5.1 Bör vårdnadshavares skadeståndsansvar skärpas?

Bedömning: Vårdnadshavares skadeståndsansvar för skador orsakade av deras barn och ungdomar bör skärpas.

Skälen för bedömningen

Ungdomsbrottslighet och utveckling över tid

Som framgått i avsnitt 2 är syftet med denna promemoria att överväga skadeståndsrättsliga åtgärder som kan motverka ungdomsbrottslighet, särskild sådan brottslighet som riskerar att leda in i en vanekriminell livsstil. Det är inte givet vad som avses med begreppet ungdomsbrottslighet. En förhållandevis stor andel av ungdomarna begår t.ex. vid något tillfälle butiksstölder. Denna brottstyp kan alltså sägas vara ett ungdomsbrott. Där- emot begår endast en liten andel av ungdomarna personrån. Trots detta brukar även personrån betecknas som ett typiskt ungdomsbrott, eftersom en stor del av de som misstänks för personrån är underåriga. Ett brott kan alltså sägas vara ett ungdomsbrott om brottet begås av en stor andel av ungdomarna (t.ex. stöld) eller om en (oproportionerligt) stor andel av dem som misstänks för brottet är ungdomar (t.ex. personrån).

Den allmänna uppfattningen – som den tar sig uttryck i media – är att ungdomsbrottsligheten blir både vanligare och grövre. Samtidigt framförs det ofta från kriminologiskt håll att brottsnivån är tämligen konstant och att ett ökat antal anmälda brott inte nödvändigtvis återspeglar en faktisk ökning av antalet brott som begås. Förändringar av den anmälda brottsligheten måste därför bedömas med försiktighet. Om man däremot blickar längre tillbaka i tiden, torde det stå klart att brottsligheten – inklusive ungdomsbrottsligheten – i samhället har ökat. Så sent som år 1950 polisanmälades endast 200 000 brott att jämföra med ca 1,3 miljoner brott år 2008.

Orsakerna till brottsutvecklingen är förstas många och i alla delar inte möjliga att härleda specifikt. Vissa samhällsförändringar anses som särskilt betydelsefulla. Gemensamt för dessa är att de flesta upplever förändringarna som i grunden positiva. En sådan grundläggande förändring i samhället är urbaniseringen och övergången från att bo i små samhällen till att i stället leva i större städer. Utvecklingen har å ena sidan varit en förutsättning för en hög nivå av välstånd. Detta har å andra sidan inneburit en minskad social kontroll och ökad anonymitet, vilket förstas ökar antalet möjligheter att begå brott. Tidigare kunde t.ex. familj och kyrka i viss mån kontrollera att samhällets normsystem efterlevdes. Matbutikerna har förändrats från detaljhandel över disk till snabbköp med självplock, vilket är själva grunden till den massbrottslighet som snatterier och andra butiksstölder utgör. Den kraftigt ökade privatbilismen är en av grundstenarna i brottslighetens infrastruktur. Genom biltransporter går det att genomföra stölder och rån på ett helt annat sätt än i tidigare epoker. Den allmänna välståndsökningen har lett till att det helt enkelt finns mer saker att stjäla och råna. Teknikutveckling i olika former påverkar brottsligheten. Internet utgör t.ex. en helt ny infrastruktur för brottslighet av olika slag, från förmögenhetsbrott till hotbrott. I någon mån kan Internet måhända jämföras med privatbilismens genomslag på så sätt att en ny plattform för brottslighet skapas. Teknikutveckling kan även påverka brottsutvecklingen åt andra hållet. T.ex. har införandet av

elektronisk startspärr i bilar inneburit att antalet stölder av nya bilar har gått tillbaka mycket kraftigt.

För kriminalpolitiken blir utmaningen att beakta dessa samhälleliga förändringar och att finna strategier för att minska de skadliga effekter som de kan föra med sig. Det kan t.ex. finnas skäl att försöka kompensera den minskade sociala kontrollen med kriminalpolitiska reformer.

Vanliga ungdomsbrott

År 2008 misstänktes 76 122 personer för brott mot brottsbalken. Av dessa var 17 726 personer i åldrarna 15–18 år, dvs. ca 25 procent av de misstänkta personerna. Ungdomar mellan 15 och 18 år utgjorde samma år ca 5,5 procent av befolkningen i Sverige. Till detta ska läggas uppskattningsvis närmare 20 000 barn under 15 år som varje år misstänks för brott.⁴³ Barn och ungdomar är alltså kraftigt överrepresenterade i brottsstatistiken och därmed de klart mest brottsaktiva åldersgrupperna i samhället. När det gäller vilka brott ungdomar begår finns det vissa skillnader i jämförelse med den vuxna befolkningen. Som ytterligheter kan nämnas att närmare 70 procent av de som misstänks för rån mot en privatperson under 18 år själva är underåriga medan dessa åldersgrupper knappt återfinns bland de som misstänks för ekonomisk brottslighet.

Det finns åtskilliga metodologiska problem med att beskriva brottsstrukturen i samhället. Detta sammanhänger med den grundläggande skillnaden mellan faktisk brottslighet och anmäld brottslighet. Den faktiska brottsligheten kan se väsentligt annorlunda ut jämfört med den anmälda brottslighet som framgår av kriminalstatistiken. För att försöka fånga den faktiska brottsligheten använder kriminologer olika källor, där s.k. offerundersökningar är mest framträdande. Kända offerundersökningar är SCB:s Undersökning av levnadsförhållanden (ULF) samt Brå:s

---

⁴³ Se Brå-rapport 2007:16, Barn som begår brott.

båda undersökningar Nationella trygghetsundersökningen⁴⁴ (NTU) och Ungdomar och brott⁴⁵. En annan kunskapskälla är information från sjukvården, s.k. patientdata. Alla dessa källor är behäftade med brister, men rätt använda kan de ge en indikation på den faktiska brottslighetens struktur.

Brå har med beaktande av ett flertal alternativa källor kommit fram till att butiksstölder, skadegörelse och cykelstölder är typiska ungdomsbrott både på så sätt att det är förhållandevis vanligt att ungdomar begår sådana brott och att ungdomar svarar för en stor del av dem som misstänks för sådana brott. Brå har vidare pekat på att misshandel och personrån är exempel på ungdomsbrott i betydelsen att ungdomar utgör en förhållandevis stor andel av de personer som misstänks för sådana brott.⁴⁶

Strategiska brott

Vid 20-årsåldern minskar normalt ungdomars brottsdeltagande och för de flesta är brottslig aktivitet uppenbarligen en övergångsfas. En mindre andel fortsätter dock att begå brott och blir mer eller mindre vanekriminella. I den vuxna befolkningen står återfallsförbrytarna för en stor andel av alla brott som begås. Det finns uppgifter som anger att hälften av brotten begås av några få procent av gärningsmännen.⁴⁷ Att förhindra att ungdomar fortsätter in i en vanekriminell karriär är alltså av stor betydelse för den framtida brottsutvecklingen i stort. Vissa typer av brott anses vara s.k. strategiska brott, dvs. brott som indikerar en kraftigt ökad risk för en fortsatt brottskarriär. I en studie från år 2000 pekade Brå särskilt på tre sådana strategiska brott: tillgrepp av fortskaffningsmedel, stöld och rån.⁴⁸ Vilka brott som är

⁴⁴ NTU utförs årligen men tidsserien är än så länge kort (från 2006).

⁴⁵ Senaste undersökningen redovisas i Brå-rapport 2006:7, Ungdomar och brott åren 1995-2005. Denna undersökning är förutom en offerundersökning även en s.k. självdeklarationsundersökning där ungdomar får svara på frågor om egna brott.

⁴⁶ Se Brå-rapport 2008:23, Brottsutvecklingen i Sverige fram till år 2007.

⁴⁷ Se t.ex. Wikström, Ahlberg och Dolmén, *Brott, brottsprevention och kriminalpolitik*, Brå-rapport 1994:1, s. 27 f.

⁴⁸ Brå-rapport 2000:3, Strategiska brott.

strategiska brott varierar sannolikt över tid. I kriminalstatistik för senare år går det t.ex. att se en kraftig minskning av antalet tillgrepp av fortskaffningsmedel och en ökning av antalet personrån. I de fall en ungdom begår strategiska brott föreligger en betydligt större risk för fortsatt kriminalitet (vanekriminalitet) jämfört med annan typ av brottslighet. Det finns därför skäl att rikta särskilt fokus mot de strategiska brotten vid kriminalpolitiska reformer.

Föräldrar har ett särskilt ansvar och en faktisk möjlighet att minska risken för att deras barn och ungdomar ska begå brott

Frågan om varför vissa ungdomar begår brott har diskuterats flitigt, både i den allmänna debatten och inom forskningsvärlden. Ett flertal vetenskapliga discipliner har intresserat sig för frågan och svaren som har lämnats har skiftat, bl.a. mot bakgrund av granskarnas olika infallsvinklar. Liksom på många andra områden finns det olika skolbildningar med olika teoretiska utgångspunkter vilket leder till variationer i slutsatser. Det kan dock konstateras att det finns vetenskaplig kunskap om såväl riskfaktorer för att utveckla en vanekriminell livsstil som åtgärder som har visat sig ha i vart fall viss effekt för att minska denna risk.

Barns och ungdomars familjesituation påverkar i hög grad risken för ungdomsbrottslighet.⁴⁹ Påståendet är knappast kontroversiellt. Att barn påverkas av sina familjeförhållanden visar sig även på andra samhällsområden. Det finns t.ex. tydliga samband mellan föräldrars utbildningsnivå och sannolikheten för att barnet kommer att genomgå högre studier. Familjens situation, i vid mening, utgör basen för barnets uppväxt och är därför av naturliga skäl en viktig förklaring till ett barns intellektuella och

---

⁴⁹ Se bland många andra, Loeber och Farrington, *Serious & Violent Juvenile Offenders – Risk Factors and Successful Intervention*, 1998; Rutter, Giller och Hagell, *Antisocial Behaviour by Young People*, 1998; Tonry och Moore (red.), *Youth Violence*, 1998; Martens, *Familj, Uppväxt och brott*, Brå-rapport 1992:1; Brå-rapport 2001:15, *Kriminell utveckling – tidigare riskfaktorer och förebyggande insatser*; Estrada och Flyghed (red.), *Den svenska ungdomsbrottsligheten*, 2007.

sociala färdigheter. I detta ingår även att familjens funktion är en av flera delförklaringar till barns och ungdomars brottslighet.

En aspekt som har visat sig ha stark koppling till risken för ungdomsbrottslighet är föräldrars reaktioner när deras barn och ungdomar uppvisar ett beteende som strider mot grundläggande samlevnadsregler och normer, t.ex. snatterier och skolk från skolan. Även bristande föräldratillsyn när det gäller t.ex. tider för hemkomst har betydelse för risken för ungdomsbrottslighet.⁵⁰ Ungdomar vars föräldrar inte bryr sig om eller agerar vid denna typ av avvikande beteendemönster löper den största risken för att begå brott och för att senare utveckla en vanekriminell livsstil.⁵¹

Det kan sammanfattningsvis konstateras att föräldrars reaktioner – eller avsaknad av reaktioner – i förhållande till deras barns och ungdomars beteenden har betydelse för risken för ungdomsbrottslighet. En reform som ger föräldrar tydligare incitament till att skapa ökad insyn i deras barns och ungdomars liv och att reagera på antisociala beteendemönster bör bidra till att minska risken för ungdomsbrottslighet.

Kan ett skärpt skadeståndsansvar för föräldrar bidra till minskad ungdomsbrottslighet?

Av det föregående har framgått att föräldrars agerande påverkar risken för att deras barn och ungdomar ska begå brott. Frågan är därmed vilka metoder som kan användas för att förmå föräldrar att skapa sig ökad insyn i deras barns liv och att reagera mer konsekvent på antisocialt beteende.

Det kan till att börja med slås fast att de flesta faktorer som påverkar relationen mellan föräldrar och barn ligger utanför den rättsliga dimensionen. Att bygga upp förtroendefulla relationer,

---

⁵⁰ Se t.ex. Ring, Riskfaktorer och brott i Estrada och Flyghed (red.), Den svenska ungdomsbrottsligheten, 2007, och Martens, Familj, Uppväxt och brott, Brå-rapport 1992:1, s. 52 ff.

⁵¹ Se Martens med vidare referenser.

att föregå med gott exempel och att vara konsekvent i den uppfostrande rollen är uppenbarligen inte någonting som främst bestäms av hur lagstiftningen är utformad. Med detta sagt finns det dock sannolikt lagstiftningsåtgärder som kan bidra till ett ökat ansvarstagande för föräldrar – både genom lagstiftning som riktar sig till kommuner, t.ex. i form av krav på insatser inom socialtjänst och skola, och genom lagstiftning som riktar sig direkt till föräldrarna.

När det gäller skadeståndets handlingsdirigerande – eller preventiva – effekter har debatten böljat fram och tillbaka under mycket lång tid. Vissa bedömare har menat att prevention är skadeståndets huvudsakliga funktion medan andra menat att skadeståndsrättens viktigaste uppgift snarare är att kompensera den skadelidande. En tämligen okontroversiell slutsats som kan dras av diskussionen är att skadeståndsrätten kan ha handlingsdirigerande funktioner men att graden av handlingsdirektion varierar stort beroende på vilken typ av handlande som ska påverkas (vårdslöst eller uppsåtligt), andra påföljder av handlandet, försäkringsförhållanden etc.

För att möjliggöra för föräldrar att ta ett större ansvar för barns och ungdomars liv krävs insatser på olika områden. Den kommunala socialtjänsten har en viktig uppgift att i nära samarbete med hemmen främja en gynnsam fysisk och social utveckling hos barn och ungdom samt att i nära samarbete med hemmen sörja för att barn och ungdomar som riskerar att utvecklas ogynnsamt får det skydd och stöd de behöver. En viktig del i detta arbete är de insatser, både riktade och generella, som vänder sig till föräldrarna och som syftar till att stödja dem i deras föräldraroll. Under året har regeringen beslutat om en nationell strategi för föräldrastöd som bygger på ett universellt förebyggande föräldrastöd, dvs. att alla föräldrar erbjuds samma möjligheter till stöd och hjälp till dess barnet fyller 18 år. Strategin ska inspirera kommuner att utveckla stöd- och hjälpinsatser till föräldrar i deras föräldraskap. Regeringen har också avsatt resurser för stimulansbidrag till kommunerna för att utveckla föräldrastödet.

Skolan har en viktig uppgift när det gäller att förmedla och hos eleverna förankra de grundläggande värden som vårt samhällsliv vilar på. Skolan ska också i samarbete med hemmen främja elevernas utveckling till ansvars-kännande människor och samhällsmedlemmar. Regeringen genomför flera insatser för att stödja skolorna i detta arbete. En delegation har tillsatts som ska lyfta fram och utveckla kunskap om jämställdhet i skolan samt föreslå lämpliga insatser för hur ett långsiktigt jämställdhetsarbete kan utvecklas. Statens skolverk har fått i uppdrag främja jämställdhet genom olika former av fortbildningssatsningar och stöd till elevhälsan för att förebygga psykisk ohälsa. För att stärka arbetet med värdegrundsfrågor och förebygga diskriminering och annan kränkande behandling har regeringen gett Skolverket i uppdrag att sprida kunskap till skolor om forskningsbaserade åtgärdsprogram mot mobbning och att genomföra insatser som främjar, stärker och sprider kunskap om skolans värdegrund. Brottsförebyggande rådet, Brå, har på regeringens uppdrag kartlagt det grövre våldet i skolan och Skolverket har utarbetat ett stödmaterial för att förebygga och förhindra att grövre våld förekommer i skolan. Regeringen gör också olika insatser för att stödja samverkan mellan skola, polis, socialtjänst och hälso- och sjukvård när det gäller barn som far illa eller riskerar att fara illa. Regeringen har helt nyligt fattat beslut om ett direktiv till en utredning som ska se över skolans arbete med utsatta barn (dir. 2009:80).

Arbetet mot ungdomsbrottslighet måste således bedrivas på bred front. Som en del i det arbetet finns det skäl att tydliggöra den grundläggande ansvarsfördelningen mellan föräldrar och det övriga samhället genom att ge föräldrar ett ekonomiskt ansvar för skador som deras barn orsakar. Ett skärpt föräldraansvar skulle innebära en viktig och tydlig signal om föräldrars ansvar att vägleda sina barn och ungdomar. I förlängningen kan åtgärden bidra till tydligare föräldrareaktioner vid snatterier och liknande beteenden samt öka föräldrars engagemang i vad deras barn och ungdomar gör på kvällar och helger, vilka de umgås med etc.

Ett viktigt argument för ett skärpt skadeståndsansvar för föräldrar är att lagstiftningen skulle vara ett stöd för föräldrar i diskussioner med sina barn och ungdomar kring de regler som gäller i familjen. Eftersom föräldrarna riskerar att bli personligen ansvariga för skador som orsakas av deras barn och ungdomar, får de goda argument för att kräva ökad insyn i barnens och ungdomarnas liv utanför hemmet.

Ett skärpt skadeståndsansvar för föräldrar skulle givetvis inte påverka alla föräldrar till ökat ansvarstagande. Det kan även argumenteras att barn och ungdomar ibland begår brott trots ett tydligt och föredömligt ansvarstagande från föräldrarnas sida. Vissa föräldrar skulle inte heller ha ekonomisk förmåga att faktiskt betala skadeståndet. Det är dock även i dessa fall så att de skador som orsakas måste bäras av någon – skadelidande, skadevällare, stat, kommun, försäkringsbolag eller annan. I valet mellan olika möjliga bärare av dessa kostnader framstår det – från mer allmänna utgångspunkter – som rimligt att föräldrar får bära någon form av ekonomiskt ansvar för skador som deras barn och ungdomar orsakar.

Ett tydliggörande av föräldrarnas ansvar

Av redovisningen ovan framgår att den totala brottsnivån i ett samhälle påverkas av många faktorer och att en av dessa faktorer är den sociala kontroll som föräldrar och det övriga närsamhället kan utöva. Åtgärder i form av förbättrat stöd till föräldrar i behov och insatser på skolans område är viktiga framgångsfaktorer. Vid sidan av sådana insatser finns det, på de skäl som anförts tidigare, anledning att anta att ett skärpt skadeståndsansvar för föräldrar kan bidra till att motverka ungdomsbrottslighet. Även i övrigt finns goda skäl för att föräldrar i större utsträckning än i dag ska medverka till att täcka de skador som uppkommer genom brott som begås av deras barn och ungdomar. Lagstiftningsåtgärder på området bör ta sin utgångspunkt i denna grundläggande problembeskrivning.

Bedömningen är på dessa skäl att föräldrars ansvar för skador orsakade av deras barn och ungdomar bör skärpas i syfte att markera att det är föräldrarna som bär huvudansvaret för att förmedla normer och värderingar till sina barn och ungdomar. Det närmare innehållet i ett sådant skärpt ansvar prövas i det följande.

5.2 Hur bör ett skärpt skadeståndsansvar för vårdnadshavare utformas?

Förslag: En ny skadeståndgrund för vårdnadshavare införs i form av ett principalansvar. Enligt den nya ansvarsgrunden ska vårdnadshavare, utan krav på eget vållande, solidariskt med deras barn och ungdomar ansvara för skador som dessa vållar genom brott. Det skärpta föräldraansvaret ska omfatta sak- och personskador samt skada genom kränkning.

Bedömning: Principalansvaret för vårdnadshavare bör, i enlighet med den huvudprincip som gäller för andra former av principalansvar, inte omfatta sådana skador som kan ersättas enligt trafikskadelagen.

Skälen för förslaget och bedömningen

Vilken typ av skadeståndsansvar ska vårdnadshavare åläggas?

Föräldrar ansvarar enligt gällande rätt inte för egna barns och ungdomars skadeståndsskyldighet. Även om barnet inte kan betala skadeståndet, är föräldern inte skyldig att ersätta den skadelidande.

En skärpning av föräldrars skadeståndsansvar kan, som framgått av de inledande avsnitten, ske enligt flera modeller. En lösning är att koppla skadeståndet till föräldrarnas agerande, t.ex. genom ett skärpt tillsynsansvar i föräldrabalken (den lösning

som valdes senast frågan var aktuell, prop. 1993/94:57). Ett annat alternativ enligt samma tankegång, men mer ingripande, är att införa ett presumtionsansvar för föräldrar. Det skulle innebära att föräldern anses ha varit vårdslös i förhållande till den uppkomna skadan om denne inte bevisar motsatsen. Den mest uppenbara nackdelen med båda dessa modeller är att de riskerar att bli processdrivande. Det finns risk för processer där barn och föräldrar kan komma att t.ex. skylla på varandra eller där det ankommer på domstolen att pröva om föräldrarnas uppfostringsmetoder varit adekvata. Mot bakgrund av de bedömningar som redovisats i avsnitt 5.1 bör vidare den metod väljas som ger det mest effektiva genomslaget i samhället. Det kan i det sammanhanget konstateras att det är tveksamt om den skärpning av tillsynsansvaret som skedde genom 1993 års lagstiftning haft någon nämnvärd praktisk betydelse. Detta talar för att denna gång välja en metod som inte är kopplad till det vanliga culpaansvaret.

En i teknisk mening enkel metod är att införa ett principalansvar för vårdnadshavare för skador orsakade av deras underåriga. Ett sådant ansvar skulle kunna utformas på ett sätt som liknar arbetsgivares skadeståndsansvar för skador som arbetstagare har orsakat. Med begreppet principalansvar avses ett skadeståndsansvar som någon har för en annan persons vållande. Bestämmelser om principalansvar finns i 3 kap. skadeståndslagen, som har rubriken Skadeståndsansvar för arbetsgivare och det allmänna.

En lösning med ett principalansvar är inte på samma sätt processdrivande eftersom ansvarsfrågan endast prövas en gång; om arbetstagaren resp. barnet är skadeståndsskyldigt enligt gällande skadeståndsregler ansvarar arbetsgivaren respektive föräldern. Ett – av flera – motiv för att arbetsgivare ska svara för skador som arbetstagare vållat är att arbetsgivaren ska ha ett incitament att ordna arbetet på ett sätt som förhindrar skador. Liknande resonemang går att föra vad gäller hur föräldrar uppfostrar och ordnar tillsynen av sina barn och ungdomar. Ett striktare ansvar kan dessutom förmodas ligga mer i linje med den allmänna rättsuppfattningen, vilket den nu något föråldrade

attitydundersökning som Brå:s arbetsgrupp lät genomföra tyder på (se avsnitt 3.2.1) Det finns skäl att tro att en sådan ordning också överensstämmer med den uppfattning som många föräldrar själva har om sitt ansvar redan enligt nuvarande lagstiftning.

Mot den skisserade bakgrunden är bedömningen att det skärpta föräldraansvaret bör konstrueras som ett principalansvar. En särskild bestämmelse om vårdnadshavares principalansvar bör införas i skadeståndslagen. Bestämmelsen bör lämpligen placeras som en ny paragraf, 4 §, i 3 kap. I det kapitlet finns, som sagt, redan bestämmelser om skadeståndsansvar för annans vållande.

Ansvariet bör omfatta den som är legal vårdnadshavare för den underårige. Bestämmelser om detta finns i 6 kap. föräldrabalken. Detta medför att även särskilt förordnade vårdnadshavare kommer att omfattas av det skärpta skadeståndsansvaret.

En grundförutsättning för vårdnadshavares principalansvar bör vara att den underårige själv är skadeståndsskyldig för en viss skada. Om den underårige inte anses vållande till skadan, bör en vårdnadshavare endast kunna hållas ansvarig enligt den allmänna culparegeln i 2 kap. 1 § skadeståndslagen, vilket bl.a. förutsätter att vårdnadshavaren varit vårdslös.

Vårdnadshavarens ansvar bör följa den underåriges skadeståndsansvar. Om barnets skadeståndsansvar reduceras med stöd av skälighetsregeln i 2 kap. 4 § skadeståndslagen – t.ex. på grund av barnets bristande utveckling och erfarenhet – bör principalansvaret omfatta detta reducerade belopp. Utifrån syftet med reformen finns det knappast skäl att ålägga vårdnadshavaren ett strängare ansvar än vad skadevällaren själv har. En sådan ordning underlättar även den praktiska hanteringen av de anspråk som stöds på den nya bestämmelsen; domstolen behöver endast bestämma ett skadeståndsbelopp.

I kommande avsnitt prövas närmare i vilka situationer principalansvaret ska kunna göras gällande.

Principalansvaret begränsas till skador som orsakas genom brott

Det föreslagna principalansvaret för vårdnadshavare innebär en ny ansvarsgrund i svensk rätt, om än med föregångare i arbetsgivares principalansvar. Särskild uppmärksamhet bör därför riktas mot vilken typ av skador (sak-, person- och förmögenhets-skador) och vilka ansvarsgrunder (uppsåt, vårdslöshet, brottslig gärning) som den nya skadeståndsgrundern bör omfatta. Införandet av nya ansvarsgrunder i skadeståndsrätten kan få konsekvenser i samhället som är svåra att förutse och överblicka.

Syftet med lagändringen är att stävja den ungdomsbrottslighet som består i skadegörelse, misshandel, hot, rån etc. och att förhindra att ungdomar väljer en vanekriminell livsstil. Det ligger därmed i sakens natur att principalansvaret bör omfatta i vart fall skador som uppkommer genom brott.

Ett skärpt föräldraansvar för vårdslöst orsakade skador – t.ex. skador till följd av barns vårdslöshet i samband med lekar – skulle uppenbarligen inte ha någon inverkan på ungdomskriminaliteten. Utifrån syftet med reformen är det därför svårt att se några skäl för att vårdslöst orsakade skador generellt bör omfattas av den nya ansvarsgrunden.

Principalansvaret skulle mot den skisserade bakgrunden kunna utformas så att det omfattar antingen uppsåtliga skador eller också skador genom brott. Om principalansvaret knyts till uppsåtliga skador skulle dock skador som uppkommer genom vårdslöshetsbrott inte omfattas. När en ungdom gör sig skyldig till misshandel (t.ex. ett knytnävsslag) och vållande till kroppsskada (t.ex. ett benbrott som inte omfattas av uppsåtet men väl har uppkommit genom vårdslöshet), bestäms ofta ett gemensamt skadestånd. Om den nya ansvarsgrunden endast omfattar uppsåtlig skada, ska vårdnadshavaren inte ersätta den del av skadeståndet som gäller de vårdslöst orsakade skadorna. Detta kan leda till praktiska problem eftersom de inblandade kan ha delade meningar om hur stor del av skadeståndet som avsåg de uppsåtliga skadorna till följd av misshandeln. Det lär även stämma dåligt överens med det allmänna rättsmedvetandet att göra den

typen av juridiskt-tekniska uppdelningar. Många skulle sannolikt anse det rimligt att föräldraansvaret medför ett ansvar för skador som uppstår genom en brottslig gärning. Kopplingen till brott tydliggör även syftet med reformen.

Det skärpta föräldraansvaret bör alltså begränsas till att gälla skador som har sin grund i brott.

Vilka skadetyper ska principalansvaret omfatta?

De vanligaste ungdomsbrotten i allmänhet och de s.k. strategiska brotten i synnerhet – t.ex. stölder, personrån och misshandel – orsakar typiskt sett sak- och personskador samt kan leda till krav på kränkingsersättning för brottsoffren. Det är mot denna bakgrund klart att ett skärpt föräldraansvar måste omfatta i vart fall denna typ av skador.

Bakom begreppet ren förmögenhetsskada döljer sig allehanda ekonomiska skador som kan drabba skadelidande. Att ersätta sådana ekonomiska skador enligt vanliga regler anses få vittgående och svåröverskådliga konsekvenser och därav den specialreglering som omfattar skadetypen. Även försäkringsbolagen särbehandlar ren förmögenhetsskada på så sätt att de sällan är villiga att erbjuda försäkringar som täcker sådana skador. De brott som normalt leder till rena förmögenhetsskador – ekonomisk brottslighet, varumärkesintrång, upphovsrättsintrång etc. – har rimligen inte något starkare samband med den vanliga ungdomskriminaliteten och risken för en fortsatt kriminell karriär. Med hänsyn till den försiktighet som är påkallad vid införandet av en helt ny ansvarsgrund finns det inte tillräckliga skäl att låta det skärpta föräldraansvaret omfatta ren förmögenhetsskada.

Förslaget innebär således sammanfattningsvis att principalansvaret för vårdnadshavare ska omfatta sak- och personskada samt skada genom kränkning. Preciseringen av principalansvaret tas in i den nya bestämmelsen i 3 kap. 4 § första stycket skadeståndslagen.

Vissa trafikskador

I 3 kap. 8 § skadeståndslagen finns en speciell reglering som rör principalansvar och vissa typer av skador som uppkommer i samband med motortrafik. Enligt bestämmelsen omfattar inte principalansvaret i 3 kap. skada som uppkommer i anledning av motortrafik och som kan ersättas genom trafikskadeersättning enligt trafikskadelagen (1975:1410). Detta motiverades vid lagens tillkomst med dels att det inte finns något praktiskt behov av ett principalansvar eftersom den skadelidande blir ersatt från annat håll, dels att regressansvar för principalen ytterligare skulle komplicera ett redan invecklat system för reglering av trafikskador (se prop. 1972:5 s. 545 f.).

Preventiva skäl talar förvisso i någon mån för att vårdnadshavares principalansvar även bör omfatta trafikskador som uppkommer genom brott. Samtidigt skulle en sådan bestämmelse få mycket liten praktisk funktion. Den skadelidande kommer att få ersättning genom trafikförsäkringen (eller av trafikförsäkringsföreningen om försäkring saknas). En vårdnadshavares principalansvar kommer endast att aktualiseras genom regressanspråk från försäkringsbolag. Sådana anspråk torde sällan komma att framställas (bl.a. begränsningsregeln i 20 § trafikskadelagen). Därmed skulle inte någon större preventiv effekt uppnås. Dessutom ersätts vissa av de skador som typiskt sätt uppkommer vid brott inte enligt trafikskadelagen. Det gäller t.ex. skador på det försäkrade fordonet (10 § andra stycket trafikskadelagen), med följd att principalen kan bli skadeståndsskyldig för sådana skador. Vid de mer allvarliga trafikbrotten kan skadestånd för kränkning utgå (se rättsfallen NJA 1997 s. 315 och 1997 s. 572). Eftersom kränkning inte omfattas av trafikskadelagen, omfattas även denna skadetyper av principalansvaret.

De preventiva skäl som kan anföras är sammantaget inte tillräckliga för att motivera ett avsteg från principen i skadeståndslagen att principalansvar inte omfattar sådana trafikskador som kan ersättas enligt trafikskadelagen.

5.3 Principalansvaret ska vara beloppsmässigt begränsat

Förslag: En vårdnadshavares skadeståndsskyldighet enligt det nya principalansvaret ska – för varje skadevällande brottslig gärning – begränsas till högst en femtedel av prisbasbeloppet. Om ett barn står under vårdnad av två vårdnadshavare, ska begränsningen gälla för dem gemensamt.

Skälen för förslaget: Vårdnadshavares ansvar enligt den nya ansvarsgrunden kan vara begränsat eller obegränsat. Det skäl som talar för ett obegränsat ansvar är brottsofferperspektivet. I sammanhanget ska dock noteras att den grundläggande principen att skadevällaren (dvs. den underårige) ska ersätta hela den uppkomna skadan inte påverkas av förslaget. I många fall kan det också antas att det finns god försäkringstäckning för de skadelidande (främst genom hem- eller företagsförsäkring). Brottsskadeersättning kan i vissa fall vara en sista resurs.

Det viktigaste syftet med ett principalansvar för vårdnadshavare är att nå en brottsförebyggande effekt genom att föräldrarna engagerar sig mer i barnens liv och motarbetar tendenser till skadegörande verksamhet. För att nå detta mål bör det vara tillräckligt med ett principalansvar upp till ett begränsat belopp.

En annan aspekt som måste vägas in i bedömningen är att principalansvaret för föräldrar aktualiseras även i fall där föräldrarna inte alls har brustit i sin tillsyn. Ett obegränsat ersättningsansvar skulle i en sådan situation kunna te sig oskäligt och motverka förståelsen hos allmänheten för regleringen.

Som har framgått föreslog Brå:s arbetsgrupp på sin tid en beloppsbegränsning på en femtedel av ett basbelopp. I Norge, som har lång erfarenhet av denna typ av föräldraansvar, gäller en fast begränsning på 5 000 norska kronor. Slutligen bör det framhållas att ansvarsgrunden är ny vilket manar till viss försiktighet.

Sammantaget talar övervägande skäl för att vårdnadshavarens ansvar enligt den nya skadeståndsgrunden bör vara beloppsmässigt begränsat.

För att uppnå syftet med reformen bör en förhållandevis lågt bestämd beloppsbegränsning vara tillräcklig. Även ett lågt belopp kan vara nog så betungande för vissa familjer, särskilt vid upprepad skadeståndsskyldighet. Reformen tar vidare sikte på det skadestånd som blir följderna av de vanligaste ungdomsbrotten (stöld, misshandel etc.). Vanliga skadeståndsbelopp i detta sammanhang ligger erfarenhetsmässigt på mellan 5 000 och 10 000 kr, även om betydligt större skadestånd naturligtvis regelmässigt förekommer. Med en begränsning till en femtedel av ett prisbasbelopp (år 2009 drygt 8 500 kr) kommer föräldraansvaret i en stor del av fallen att omfatta hela eller i vart fall en större del av skadeståndsbeloppet.

Den samlade bedömningen är att vårdnadshavarens principalansvar bör begränsas till en femtedel av prisbasbeloppet. Frågan om jämkning av skadeståndsansvaret behandlas i avsnitt 5.4.

En särskild fråga är om begränsningsregeln bör anknyta till enskilda skador (dvs. förhållanden på den skadelidandes sida) eller till den skadevällande händelsen (förhållanden på den skadevällandes sida). Med hänsyn till syftet med det skärpta skadeståndsansvaret för vårdnadshavare – att motverka brottsliga gärningar som begås av deras barn och ungdomar – ter det sig naturligt att knyta begränsningen till den skadevällande händelsen, dvs. till det som ska motverkas. En enskild skadevällande händelse kan ge upphov till skador hos många personer (t.ex. vid en anlagd brand eller användning av sprängämnen). En begränsning som relateras till varje enskild skada skulle vara mer oförutsägbar och kunna leda till mycket stora skadeståndsbelopp för vårdnadshavaren redan till följd av en enstaka händelse. Det finns skäl att tro att den samhälleliga acceptansen för en sådan ordning skulle vara låg.

En regel där begränsningen knyts till den skadevällande händelsen kan byggas upp på olika sätt. Beloppsbegränsningen kan gälla för varje brott, dvs. ett straffrättsligt synsätt. En fördel med

detta synsätt vore att brottsbegreppet redan tidigare förekommer i skadeståndsrättsliga sammanhang. I detta fall skulle dock en sådan lösning medföra t.ex. att ett knytnävsslag som bedöms som misshandel och vållande till kroppsskada – dvs. två brott – leder till två maxbelopp trots att det rör samma brottsoffer och samma handling. Domstolens rättsliga bedömning av om ett visst brott ska anses konsumera ett annat brott skulle också få direkta konsekvenser för en förälders skadeståndsansvar. En sådan ordning ter sig mindre naturlig. En annan lösning är att införa ett helt nytt begrepp i lagstiftningen, t.ex. *skadebändelse*. Fördelen med denna lösning vore att begreppets närmare innehåll vart efter kunde anpassas till just den aktuella ansvarstypen. En nackdel med detta är dock att ansvarstypen blir mer komplicerad att hantera i rättsprocessen. Domstolarna måste, vid sidan av frågor som brottskonkurrens och gärningsidentitet, pröva ytterligare ett moment. Under den period det tar att utarbeta vägledande praxis kommer även den närmare innebörden av begreppet att vara oklar, vilket i sig är olyckligt. Slutligen kan ett straffprocessuellt betraktelsesätt anläggas, vilket innebär att beloppsbegränsningen knyter an till begreppet *gärning*. En fördel med att använda gärningsbegreppet är att begreppet är väl inarbetat i den praktiska rättstillämpningen. Det är även ett snävare begrepp än brottsbegreppet. Det exempel som nyss anförts om ett knytnävsslag som innefattar två brott skulle i straffprocessuell mening vara att betrakta som en gärning. I det sammanhanget måste dock beaktas den risk som är förknippad med att använda ett i grunden rent processuellt begrepp i ett skadeståndsrättsligt sammanhang. Det kan inte uteslutas att gärningsbegreppet kan komma att få en förändrad innebörd i straffprocessen till följd av den skadeståndsrättsliga utvecklingen. En sådan förändrad innebörd av ett inarbetat processrättsligt begrepp vore inte önskvärd.

Den bedömning som nu görs är att övervägande skäl trots allt talar för att takbeloppet knyts till den skadevällande brottsliga gärningen, vilket alltså är den lösning som föreslås i denna promemoria.

En annan fråga är om beloppsbegränsningen bör vara knuten till den underårige eller till vårdnadshavarna. Preventiva skäl kan tala för att begränsningen bör vara knuten till vårdnadshavarna. Om den underårige har två vårdnadshavare, skulle var och en av dem vara skyldig att betala högst en femtedel av ett basbelopp. Det kan även finnas rättviseskäl som talar för att inte ensamma vårdnadshavare ska drabbas relativt sett hårdare än två vårdnadshavare som kan dela på kostnaden. Mot detta ska dock ställas att det från den skadelidandes perspektiv framstår som tämligen slumpmässigt om ersättning utgår med ett eller två maxbelopp beroende på vårdnadsförhållandena på den skadevållandes sida. Det framstår även från skadeståndsrättsliga utgångspunkter som mer naturligt att knyta begränsningen till skadevållaren. Det kan även finnas en viss risk att ett dubbelt maxbelopp för gemensamma vårdnadshavare kan leda till att färre barn kommer att stå under båda föräldrarnas vårdnad. Övervägande skäl torde därför tala för att beloppsbegränsningen bör knytas till skadevållaren. Promemorians förslag innebär således att, när det finns två vårdnadshavare, maxbeloppet bör gälla för dem gemensamt. Om t.ex. två syskon orsakar en skada gemensamt, bör vårdnadshavaren (eller vårdnadshavarna) vara skyldig att ersätta högst ett maxbelopp per underårig.

Ansvar för två vårdnadshavare bör vara solidariskt, vilket innebär att den skadelidande kan vända sig mot båda vårdnadshavarna eller endast mot en av dem. Vårdnadshavarna har möjlighet att mellan sig reglera en sådan situation regressvis.

5.4 Principalansvaret ska kunna jämkas

Förslag: En vårdnadshavares skadeståndsskyldighet enligt det nya principalansvaret ska kunna jämkas – helt eller delvis – om en tillämpning av ansvaret skulle vara uppenbart oskälig. Vid bedömningen ska hänsyn kunna tas dels till vårdnadshavarens relation till den underårige, dels till vårdnadshavarens särskilda åtgärder för att förhindra att den underårige begår brott.

Skälen för förslaget: Den grundläggande jämningsregeln finns i 6 kap. 2 § skadeståndslagen. Ett betungande skadeståndsansvar kan sättas ned till en nivå som är rimlig med hänsyn till den skadeståndsskyldiges ekonomiska förhållanden. Hänsyn ska också kunna tas till den skadelidandes behov av skadestånd och till övriga omständigheter. I vissa fall kan skadeståndet jämkas till noll. Denna jämningsregel kan ses som en säkerhetsventil mot alltför betungande betalningsskyldighet även vid ett utvidgat föräldraansvar. Den begränsning av det maximala skadeståndets storlek som föreslås innebär dock att den allmänna jämningsregeln i praktiken sällan torde bli aktuell att tillämpa, i vart fall inte vid enstaka fall av skadeståndsskyldighet.

Utgångspunkten är att det nya principalansvaret för vårdnadshavare ska tillämpas även om föräldern inte agerat försumligt i något avseende. Även den förälder som i alla avseenden har uppfyllt sina förpliktelser som vårdnadshavare ska alltså utge skadestånd enligt principalansvaret. Det är dock uppenbart att det i vissa fall skulle vara orimligt att förplikta en förälder att utge skadestånd. Det bör därför införas en särskild jämningsregel, som ett komplement till den allmänna jämningsregeln.

Den nya jämningsregeln bör främst ta sikte på förhållandet mellan den underårige och vårdnadshavaren. Detta kan avse t.ex. fall när vårdnadshavaren och den underårige inte har någon faktisk kontakt alls. Att en vårdnadshavare har mer kontakt med barnet än vad den andre vårdnadshavare har – t.ex. genom att

barnet huvudsakligen bor hos denne – bör dock inte frita den andre vårdnadshavaren från principalansvaret.

Det kan vidare finnas fall när en vårdnadshavare gått så långt i sina ansträngningar att förhindra brott att ett skadeståndsansvar skulle framstå som orimligt. Även i sådana fall bör det finnas möjlighet till jämkning. Det kan t.ex. bli aktuellt om en underårig ägnar sig åt närmast seriemässig brottslighet och det står klart att vårdnadshavaren har gjort allt som rimligen har stått i hans eller hennes makt för att förhindra att den underåriga fortsätter att begå brott – i form av t.ex. ett särskilt aktivt arbete tillsammans med socialtjänsten och skola – men ansträngningarna trots allt har varit förgäves. Vårdnadshavaren har dock en uttrycklig tillsynsplikt enligt 6 kap. 2 § andra stycket föräldrabalken. I kravet på särskilda åtgärder bör ligga att de åtgärder som har vidtagits går längre än vad som följer av detta grundläggande tillsynsansvar.

För att uppnå den preventiva effekt som eftersträvas bör jämkningsregeln tillämpas restriktivt. Ett krav för att jämkning ska få ske bör därför vara att skadeståndsskyldighet skulle vara uppenbart oskälig mot vårdnadshavaren.

En jämkningsbestämmelse med denna innebörd bör tas in som ett andra stycke i paragrafen som innehåller den allmänna jämkningsregeln, alltså i 6 kap. 2 § skadeståndslagen.

6 Vissa försäkringsfrågor

Bedömning: Det bör inte införas någon inskränkning i försäkringsbolags möjlighet att erbjuda en försäkring som täcker skadeståndsskyldighet enligt vårdnadshavares principalansvar.

Skälen för bedömningen: Det kan argumenteras att den preventiva effekt som eftersträvas med ett skärpt skadeståndsansvar för vårdnadshavare skulle kunna urholkas genom förekomsten av ansvarsförsäkringar. Om en förälders skadeståndsansvar täcks av en ansvarsförsäkring, får de föreslagna lagändringarna mindre ekonomisk betydelse för föräldrarna. Därmed skulle även den förväntade preventiva effekten kunna minska.

I princip alla villa- och hemförsäkringar på marknaden innehåller en ansvarsförsäkring, som ofta omfattar dels försäkringstagaren själv, dels andra personer som ingår i försäkringstagarens hushåll. Den absoluta merparten av svenska hushåll täcks därmed av ansvarsförsäkring. Ansvarsförsäkringens primära syfte är att ge den försäkrade ersättning som svarar mot det skadestånd som han eller hon kan vara tvungen att betala.

När det gäller uppsåtliga skador, t.ex. skadegörelse och miss-handel, finns det regler som i viss mån hindrar försäkringstäckning. Enligt 4 kap. 5 § första stycket försäkringsavtalslagen (2005:114) lämnas inte ersättning om den försäkrade uppsåtligen har framkallat försäkringsfall eller uppsåtligen förvärrat följderna av ett försäkringsfall. Inskränkningen gäller dock inte skador orsakade av barn under 12 år (se 4 kap. 9 § första stycket 2). Skadeståndsskyldigheten för barn och ungdomar från tolv års

ålder, till följd av uppsåtliga handlingar, kan alltså enligt försäkringsavtalslagens regler inte täckas genom ansvarsförsäkring. Sådant undantag för uppsåtliga handlingar framgår i allmänhet av försäkringsbolagens villkor.

Föräldrar kan, som framgått tidigare, bli skadeståndsskyldiga för barns skadevållande handlingar enligt det vanliga culpaansvaret. Om ett barn över tolv år uppsåtligen orsakar en skada och barnets förälder anses ha orsakat denna händelse genom vårdslöshet (t.ex. bristande tillsyn), får det följande försäkringskonsekvenser. Barnets skadeståndsskyldighet kan inte täckas av ansvarsförsäkring – på grund av undantaget för uppsåtligt orsakade skador – medan däremot förälderns skadeståndsskyldighet – för samma skada – kan täckas eftersom den inte är en följd av uppsåt, utan av oaktsamhet.

Det föreslagna principalansvaret är konstruerat utan krav på uppsåt (i uppsåtliga fall svarar vårdnadshavaren enligt 2 kap. 1 § skadeståndslagen). Skadeståndsskyldighet enligt principalansvaret skulle således inte omfattas av undantaget för uppsåtligt orsakade skador. Det blir därmed en fråga för försäkringsbolagen om de är villiga att erbjuda en försäkringsprodukt som täcker denna risk. Eftersom det rör sig om en ny ansvarsgrund, är det inte känt om sådana försäkringsprodukter kommer att erbjudas på marknaden.

En grundläggande princip inom försäkringsrätten är den s.k. produktfrihetsprincipen. I korthet innebär principen att försäkringsbolagen fritt bör få ange vilka risker de täcker och de undantag från försäkringsskyddet som görs. Lagstiftarens roll bör vara att sätta upp ramverket för försäkringsavtalen. Principen kan motiveras bl.a. med hänsyn till att inte hindra produktutvecklingen på försäkringsområdet och en ökad internationell konkurrens mellan försäkringsbolag. För att göra avsteg från principen, som är en av grundtankarna i försäkringsavtalslagen, bör det krävas skäl av viss vikt (se prop. 2003/04:150, bl.a. s. 139 och 185).

Avgörande blir därmed vilken tyngd argumentet om minskad preventionseffekt har. Det maximala skadeståndsbeloppet ska

enligt förslaget uppgå till ca 8 500 kr (år 2009). Även om försäkringsbolag skulle erbjuda försäkringstäckning för dessa skador, skulle en självrisk utgå med – enligt nuvarande villkor – i vart fall 1 500 kr. I vissa fall kommer skadeståndet att understiga maxbeloppet. Skillnaden mellan självrisken och det fulla skadeståndet blir därmed förhållandevis liten.

Det är vidare knappast lämpligt att se strängare på skadeståndsskyldighet enligt det nya principalansvaret – som ju inte förutsätter ens vårdslöshet – än på skadeståndsskyldigheten för en förälder som genom vårdslöshet har orsakat att barnet har vållat en liknande skada. Eftersom det är tillåtet att försäkra en förälders vårdslöst orsakade skada även i fall när skadan uppkommit genom den underåriges brott, ligger det nära till hands att motsvarande bör gälla för det nya principalansvaret för vårdnadshavare.

Det finns alltså inte tillräckligt starka skäl att införa en inskränkning i försäkringsbolagens möjlighet att erbjuda försäkringar som täcker skadeståndsskyldighet enligt vårdnadshavares principalansvar.

7 Processuella frågor

7.1 Den processuella hanteringen av principalansvaret för vårdnadshavare

Bedömning: Skadeståndsanspråk enligt principalansvaret för vårdnadshavare bör kunna tas upp i samband med ett åtal för brott. Denna ordning uppnås redan genom nuvarande regler. Någon lagändring behövs alltså inte.

Skadeståndsansvaret för vårdnadshavare bör inte påverka förutsättningarna för att meddela strafföreläggande eller åtalsunderlåtelse och inte heller för att föra en bevistalan mot en lagöverträdare under 15 år.

Skälen för bedömningen

Handläggning i brottmålet

Vårdnadshavare kan enligt förslaget i promemorian bli skadeståndsskyldiga för skador orsakade av underåriga genom brott. Detta innefattar även barn som inte fyllt 15 år och därmed inte kan dömas till någon påföljd. När det gäller de yngre barnen, de under 15 år, torde dock det nya principalansvaret komma att vara av mindre praktisk betydelse för rättsväsendet. För att ansvaret ska aktualiseras krävs att den skadelidande själv väcker talan mot vårdnadshavaren inom ramen för ett tvistemål. Den skadelidande måste i dessa fall visa att den underårige gjort sig skyldig till ett brott, dvs. även styrka att den underårige haft uppsåt eller,

undantagsvis, varit vårdslös. Med hänsyn till det begränsade belopp som ansvaret omfattar torde detta inte bli vanligt förekommande. Större betydelse kommer ansvaret att få när det gäller skador som uppkommer genom brott som begås av ungdomar mellan 15 och 17 år, eftersom det i dessa fall kan bli aktuellt med åtal.

Enligt 22 kap. 1 § rättegångsbalken får talan om enskilt anspråk i anledning av brott, mot den misstänkte eller annan, föras i samband med åtal för brottet. Ett enskilt anspråk kan alltså föras inom ramen för brottmålet även mot annan än den misstänkte. Ett exempel på detta är skadeståndsanspråk riktat mot en arbetsgivare enligt reglerna om principalansvar. Begränsningen ligger i att anspråket ska vara ”i anledning av brott”. Ett anspråk grundat på det nya principalansvaret för vårdnadshavare skulle således – enligt nuvarande lydelse av 22 kap. 1 § rättegångsbalken – kunna kumuleras med ett brottmål mot den unge. Reglerna är fakultativa och det är rätten som avgör om det är lämpligt att ta upp anspråket i samband med brottmålet. Om rätten avstår från att ta upp anspråket, måste målsäganden väcka talan genom stämning i den för tvistemål föreskrivna ordningen. Det kan även förekomma att rätten tar upp anspråket till prövning men att det senare visar sig att det uppstår väsentliga olägenheter (t.ex. förseningar) vid en gemensam handläggning. Rätten kan i dessa fall avskilja målet till handläggning enligt tvistemålsregler (se 22 kap. 5 § rättegångsbalken).

Det finns skäl som talar för och emot att handlägga ett skadeståndsanspråk mot en förälder i samband med åtal mot den unge. Som skäl emot kan anföras att det innebär vissa administrativa problem att föra in ytterligare personer som parter i processen t.ex. när det gäller delgivning av handlingar och kallelser, särskilt med hänsyn till de tidsfrister som gäller i ungdomsmål. Det kan vidare hävdas att fokus i brottmålet bör avse den unges ansvar. En process mot en förälder, med de invändningar mot skadeståndsskyldighet som kan uppkomma, riskerar att flytta fokus från ungdomen till föräldern. Mot detta ska dock ställas att den förslagna ansvarsgrunden är utformad på ett enkelt sätt. Jäm-

ningsregeln är restriktiv och det kommer högst sällan att finnas grund att åberopa den. I vart fall kommer en sådan invändning ofta att vara okomplicerad att hantera för domstolarna. Om utredningen av vårdnadshavarens ansvar blir så omfattande att det uppstår väsentliga olägenheter, ska skadeståndsanspråket enligt gällande regler avskiljas till handläggning enligt tvistemålsreglerna.

Brottsofferperspektivet talar starkt för en enkel hantering av skadeståndsanspråk grundat på det nya principalansvaret. Alternativet är att målsäganden, i dessa fall inte sällan en mycket ung person, måste väcka en särskild talan i domstol. Det finns vidare ett egenvärde i att föräldrar till ungdomar som begår brott blir parter i rättsprocessen. Det övergripande syftet är ju att stärka föräldrars känsla av ansvar för brott som deras barn och ungdomar begår. Även statsfinansiella skäl talar för att skadeståndsanspråket mot en förälder handläggs i samband med åtalet mot den unge.

Vid en samlad bedömning talar starka skäl för att denna typ av skadeståndsanspråk handläggs i brottmålet. Om det av något skäl är olämpligt, t.ex. delgivningssvårigheter eller omfattande utredning såvitt avser vårdnadshavarens skadeståndsansvar, ska målet handläggas särskilt enligt reglerna för tvistemål. Denna ordning uppnås redan genom nuvarande regler. Någon lagändring behövs alltså inte.

Vid överklagande av tingsrättens avgörande angående en vårdnadshavarens principalansvar krävs enligt 49 kap. 12 § rättegångsbalken prövningstillstånd för att hovrätten ska pröva målet.

Strafföreläggande, åtalsunderlåtelse och bevistalan

Åklagaren är enligt 48 kap. 5 a § rättegångsbalken skyldig att, i samband med utfärdande av strafföreläggande, förelägga den misstänkte sådana enskilda anspråk som åklagaren enligt 22 kap. 2 § rättegångsbalken är skyldig att föra. Eftersom anspråk enligt den nya skadeståndsgrunnen inte riktas mot den misstänkte,

kommer det att åligga målsäganden att själv väcka talan mot föräldern vid godkänt strafföreläggande.

Enligt 16 och 17 §§ lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare får åklagaren i vissa fall underlåta att åtala en person som inte fyllt 18 år. En omständighet som ska beaktas särskilt är den unges vilja att ersätta målsäganden för skada som uppkommit genom brottet. Att skadeståndsanspråk kan riktas även mot en förälder inverkar inte på denna bedömning. Att en vårdnadshavare har ersatt den skadelidande, och att det därmed inte finns någon skada att ersätta för den underårige, påverkar alltså inte möjligheten att meddela åtalsunderlåtelse. Avsikten är naturligtvis inte heller att åtal ska väckas enbart i syfte att föra talan mot en förälder i de fall det enligt nuvarande ordning finns skäl för åtalsunderlåtelse.

I vissa fall kan brott begångna av någon under 15 år komma att prövas i domstol, genom s.k. bevistalan. I 31 § lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare anges att utredning rörande brott begånget av någon som inte fyllt 15 år får inledas endast under vissa närmare angivna förutsättningar. Att målsäganden har ett skadeståndsanspråk mot den misstänkte, och i och med förslaget i denna promemoria även mot en vårdnadshavare, utgör inte ett skäl att inleda förundersökning enligt gällande bestämmelser. Det finns inte skäl att ändra denna ordning. Avsikten är alltså inte att förundersökning och bevistalan vid domstol ska komma att användas som ett led endast i syfte att utkräva skadestånd på grund av brott begånget av någon under 15 år.

7.2 Rättsligt bistånd till målsäganden

Förslag: Åklagaren ska vara skyldig att föra målsägandens talan grundad på principalansvaret för vårdnadshavare.

Bedömning: Enligt lagstiftningens nuvarande utformning kommer målsägandebiträdets uppgifter att omfatta även en talan baserad på principalansvaret för vårdnadshavare. De nuvarande reglerna om målsägandebiträde behöver därför inte ändras.

Skälen för förslaget och bedömningen

Åklagare och målsägandebiträde ska normalt föra målsägandens talan

Målsägande i ungdomsbrottmål är inte sällan själva unga och det framstår inte som rimligt att de – inom ramen för brottmålet – på egen hand ska föra sin talan baserad på det nya principalansvaret för vårdnadshavare. Inte minst brottsofferperspektivet talar starkt för att målsägandena bör ha rätt till rättsligt bistånd i någon form. En utgångspunkt bör vidare vara att målsägandens rätt till hjälp att utföra det enskilda anspråket inte ska vara beroende av om målsägandebiträde har förordnats eller inte.

Åklagaren har enligt gällande bestämmelser normalt en skyldighet att föra målsägandens talan om det enskilda anspråket grundas på ett brott som hör under allmänt åtal. Viss osäkerhet råder däremot om åklagaren enligt 22 kap. 2 § första stycket rättegångsbalken är skyldig att föra talan mot annan än den tilltalade (jfr Högsta domstolens uttalande i NJA 2008 s. 436). Det finns skäl att i lag tydligt ange att åklagaren är skyldig att föra målsägandens talan baserad på den nya skadestandsgrunden mot en vårdnadshavare. För åklagarens del innebär detta i praktiken endast att framställa det enskilda anspråket, som i alla händelser ska framställas, mot ytterligare en person. Förutsätt-

ningarna bör vara samma som för övriga enskilda anspråk. Det bör t.ex. krävas att målsäganden begär att åklagaren för talan och att det kan ske utan väsentlig olägenhet. En bestämmelse med denna innebörd bör lämpligen föras in i 6 kap. skadeståndslagen.

Om målsägandebitråde är förordnat för målsäganden gäller i stället att enskilt anspråk *i anledning av brottet* förs av biträdet, 3 § andra stycket lagen (1989:609) om målsägandebitråde. Uttrycket motsvarar det som används i 22 kap. 1 § rättegångsbalken. Därmed ingår det i målsägandebiträdets uppgift att även föra en talan mot en vårdnadshavare enligt det skärpta skadeståndsansvaret. Någon lagändring är alltså inte påkallad.

Det bör tilläggas att avsikten är att frågan om det finns skäl att förordna målsägandebitråde ska bedömas på samma sätt som tidigare, även i det fall det framställs ett enskilt anspråk riktat mot en vårdnadshavare. En sådan talan utgör inte i sig skäl att förordna målsägandebitråde.

Annan handläggning än brottmål

Om ett enskilt anspråk avskiljs till handläggning enligt reglerna för tvistemål, kvarstår inte åklagarens behörighet medan motsatsen normalt gäller för ett målsägandebitråde. Det nya principalansvaret för vårdnadshavare är dock begränsat till en femtedel av ett prisbasbelopp och ett avskilt tvistemål ska därmed normalt handläggas enligt reglerna om förenklade tvistemål (1 kap. 3 d § rättegångsbalken). Enligt 3 § andra stycket lagen om målsägandebitråde kvarstår inte målsägandebiträdets uppgifter om målet handläggs som ett förenklat tvistemål. Förhållandet att målsäganden inte får något rättsligt bistånd vid små fordringsbelopp gäller generellt för enskilda anspråk som inte tas upp i samband med åtalet. Det finns inte skäl att införa särskilt generösa regler just för ett anspråk enligt det nya principalansvaret.

Om talan väcks direkt mot en förälder, handläggs målet som ett förenklat tvistemål (p.g.a. beloppsbegränsningen). Den enda rättsliga assistans som då kan komma i fråga är rättshjälp. I förenklade tvistemål får dock rättshjälp endast beviljas om det föreligger särskilda skäl, 11 § fjärde punkten rättshjälpslagen (1996:1619). Sådana särskilda skäl torde sällan föreligga i de aktuella målen.

8 Ikraftträdande

Förslag och bedömning: Lagändringarna ska träda i kraft den 1 juli 2010. Reglerna ska tillämpas på skadefall som inträffar efter ikraftträdandet. Det krävs inte några övergångsbestämmelser om det.

Skälen för förslaget och bedömningen: Försäkringsbolagen kan behöva en viss kortare tid att överväga hur den nya ansvarsgrunden ska hanteras inom ramen för de sedvanliga ansvarsförsäkringarna samt att anpassa försäkringsvillkoren. I övrigt krävs inte några särskilda åtgärder före ett ikraftträdande. Förslaget är därför att lagändringarna ska träda i kraft den 1 juli 2010.

De nya bestämmelserna blir tillämpliga i fråga om skadestånd till följd av skadefall som inträffar efter ikraftträdandet. Detta följer av allmänna rättsgrundsatser och behöver inte regleras i särskilda övergångsbestämmelser (se prop. 1972:5 s. 593).

9 Ekonomiska konsekvenser

Bedömning: De kostnadsökningar som förslaget kan medföra för rättsväsendets myndigheter och för rättshjälpsanslaget är marginella och bedöms rymmas inom ramen för rättsväsendets befintliga anslag. Statens kostnader för brotts-skadeersättning bör minska.

Skälen för bedömningen: Det skärpta skadeståndsansvaret för föräldrar kommer främst att aktualiseras i samband med åtal för brott. År 2007 meddelades ca 5 000 brottmålsdomar mot personer mellan 15 och 17 år. I vilken utsträckning det förekommit skadeståndsanspråk i dessa mål är inte känt. Om det antas att det förekommit i hälften av målen, rör det sig om en potential på 2 500 enskilda anspråk riktade mot vårdnadshavare enligt det nya skadeståndsansvaret. Det är dock osannolikt att samtliga dessa anspråk skulle tas upp i samband med åtalet (delgivningproblem, väsentlig olägenhet på grund av utredningsbehov i skadeståndsdelen etc.). De fall som tas upp inom ramen för ett brottmål kommer knappast att innebära någon större merkostnad. Vårdnadshavarens ansvar är accessoriskt till den tilltalades och någon ytterligare prövning ska normalt inte ske. För åklagarnas del består merarbetet i att framställa det enskilda anspråket, som redan i dag förs, mot ytterligare en person. För domstolarnas del handlar det om att delge ytterligare en person handlingarna i målet, men dessa föräldrar får redan med nuvarande regler en underrättelse om eller kallelse till huvudförhandlingen. Målsägandebiträdet, slutligen, har att

framställa det enskilda anspråket mot ytterligare en person vilket knappast i sig leder till ökade kostnader. I en mindre del av målen kan föräldern göra invändningar om jämkning utan att avskiljande sker. I dessa fall kan förhandlingstiderna bli marginellt längre. Ytterligare ett antal förenklade tvistemål kan komma in till tingsrätterna på grund av att talan väcks direkt mot en förälder eller till följd av att ett enskilt anspråk har avskiljts. Kostnaderna för detta torde vara små. Sammantaget är bedömningen att kostnadsökningarna blir så begränsade att de ska rymmas inom ramen för rättsväsendets befintliga anslag.

Brottsoffermyndigheten betalar ut brottsskadeersättning i vissa fall där gärningsmannen inte kunnat betala skadeståndet till brottsoffret. Enligt 6 § brottsskadelagen (1978:413) ska skadestånd som har betalats eller bör kunna bli betalat avräknas från brottsskadeersättningen. Vårdnadshavare torde oftare än den underårige har en realistisk möjlighet att betala skadeståndet. Den föreslagna reformen bör därför leda till minskade kostnader för brottsskadeersättning. Till detta kan läggas att Brottsoffermyndighetens regressverksamhet bör underlättas av att även vårdnadshavare åläggs att betala skadestånd i anledning av brott. Sammantaget bör statens kostnader för brottsskadeersättning minska genom reformen även om det inte är möjligt att närmare kvantifiera denna effekt.⁵²

---

⁵² Brottsoffermyndigheten har inte statistik över gärningsmännens ålder. Hur stora belopp som utbetalas i form av brottsskadeersättning till följd av underårigas brott är därför inte känt.

10 Författningskommentar

Förslaget till lag om ändring i skadeståndslagen (1972:207)

3 kap. Skadeståndsansvar för annans vållande och för det allmänna

Rubriken till skadeståndslagens tredje kapitel ändras till att avse skadeståndsansvar för annans vållande. Detta inkluderar såväl arbetsgivares som vårdnadshavares principalansvar. Det kan hävdas att även det allmännas ansvar avser annans vållande. Det allmännas ansvar är dock till viss del av särskilt slag. Vissa processuella bestämmelser gäller dessutom endast det allmännas ansvar. Därför framgår det även fortsättningsvis av rubriken att kapitlet innehåller bestämmelser om det allmännas ansvar.

4 § En vårdnadshavare ska solidariskt med den underårige ansvara för dennes skadeståndsskyldighet enligt 2 kap. 4 § såvitt avser

- 1. personskada eller sakskada som den underårige vållar genom brott, och*
- 2. skada på grund av att den underårige kränker någon annan på sätt som anges i 2 kap. 3 §.*

Vårdnadshavarens ansvar enligt första stycket är för varje skadevållande brottslig gärning begränsat till en femtedel av det prisbasbelopp enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring som har fastställts för det år då den brottsliga gärningen begicks. Om den underårige står under vårdnad av två vårdnadshavare, gäller begränsningen för dem båda gemensamt.

Paragrafen är ny. Den innehåller bestämmelser om principalansvar för vårdnadshavare. Principalansvar är ett ansvar för en annan persons vållande utan krav på eget vållande. Övervägandena finns i avsnitt 5.1–5.3.

Av *första stycket* framgår att vårdnadshavare, utan krav på eget vållande, solidariskt med den underårige ska ansvara för skador som den underårige vållar genom brott.

Vårdnadshavare är den som har vårdnaden om någon som är under 18 år. Den som är under 18 år benämns liksom i föräldrabalken underårige. Huvudregeln är att båda föräldrarna, eller i vissa fall en av dem, är vårdnadshavare. Principalansvaret omfattar dock även särskilt förordnade vårdnadshavare.

Enligt 2 kap. 4 § ska en underårige ersätta en vållad skada efter vad som är skäligt med hänsyn till hans eller hennes ålder och utveckling, handlingens beskaffenhet, föreliggande ansvarsförsäkring och andra ekonomiska förhållanden samt övriga omständigheter. Vårdnadshavarens principalansvar följer den underårige ansvar. Med andra ord ska hänsyn tas till den reduktion som kan ske enligt 2 kap. 4 §, vilket uttryckligen framgår av lagtexten. Om barnets ansvar reduceras efter skälighet med tillämpning av den bestämmelsen, reduceras även vårdnadshavarens ansvar i motsvarande mån.

Principalansvaret kan komma att i någon mån påverka den bedömning som ska göras enligt 2 kap. 4 §. Detta gäller i fall när skadeståndet sätts ned med hänsyn till skadevållarens ekonomiska situation. I likhet med vad som gäller om det finns en ansvarsförsäkring torde det förhållandet att det finns en vårdnadshavare som kan ersätta i vart fall delar av skadan påverka skälighetsbedömningen. Samtidigt är vårdnadshavarens ansvar beloppsmässigt begränsat på ett sätt som gör att bedömningen av om jämkning av ekonomiska skäl ska ske sällan kommer att påverkas.

Att skadan vållas genom brott innebär att den har uppkommit genom en straffbar handling från den underåriges sida. Vad som är brott regleras i 1 kap. 1 § brottsbalken. Även en person som är under 15 år kan göra sig skyldig till brott trots att påföljd inte får

dömas ut (1 kap. 6 § brottsbalken). Att skadan ska vara vållad genom brott innefattar även ett krav på adekvat kausalitet mellan den brottsliga gärningen och skadan. Frågor om orsakssamband ska bedömas enligt sedvanliga skadeståndsrättsliga principer.

Vårdnadshavare svarar för skadan solidariskt med den underårige. Bestämmelsen befriar alltså inte skadevällaren – den underårige – från skadeståndsansvar utan innebär att den skadelidande utöver att vända sig mot denne med sitt anspråk i vissa fall dessutom kan rikta anspråk mot vårdnadshavaren. Ersättningsansvaret för barnet och vårdnadshavaren kan dock komma att skilja sig åt till följd av de begränsningar som framgår av dels beloppsbegränsningen i andra stycket i förevarande paragraf, dels den särskilda jämningsregeln för vårdnadshavare i 6 kap. 2 § andra stycket. Som framgår av 6 kap. 4 § kan sådana bestämmelser medföra begränsningar i det solidariska ansvaret.

En vårdnadshavare som har utgett skadestånd enligt principalansvaret har möjlighet att på vanligt sätt kräva den underårige regressvis.

Principalansvaret är begränsat till person- eller sakskador samt skador genom kränkning. Uttrycken personskada, sakskada och kränkning har samma innebörd här som annars i skadeståndslagen.

Att vissa typer av trafikskador är undantagna från principalansvaret framgår av 3 kap. 8 §.

Principalansvaret för vårdnadshavare kompletterar den allmänna culparegeln i 2 kap. 1 § förevarande lag och 6 kap. 2 § andra stycket föräldrabalken. En vårdnadshavare kan alltså bli ansvarig på två separata grunder: dels enligt den allmänna regeln om ansvar för skador som orsakats av uppsåt eller vårdslöshet (bristande tillsyn etc.), dels enligt principalansvaret för skador som barn och ungdomar vållar genom brott. Om föräldern svarar för skadan redan på grund av eget vållande – som är ett beloppsmässigt obegränsat ansvar – blir det inte aktuellt att tillämpa principalansvaret.

Genom bestämmelsen i *andra stycket* begränsas principalansvaret till en femtedel av prisbasbeloppet. Prisbasbeloppet

uppgår år 2009 till 42 800 kr. Det högsta skadeståndsbelopp som kan följa av vårdnadshavares principalansvar är alltså för närvarande drygt 8 500 kr för varje skadevällande brottslig gärning. Frågan om flera skador har vållats genom en eller flera brottsliga gärningar, och därmed medför ett eller flera maxbelopp, får bedömas med utgångspunkt främst i om det rör väsentligt samma händelseförlopp. Att ett handlande kan vara att bedöma som flera brott i straffrättsligt hänseende medför inte i sig att det därmed är fråga om flera brottsliga gärningar. För tolkningen av begreppet gärning bör ledning kunna hämtas från tillämpningen av 30 kap. 9 § rättegångsbalken.

När den underårige står under vårdnad av två vårdnadshavare, kan endast ett maxbelopp utgå. Vårdnadshavarna är solidariskt ansvariga för skadeståndet enligt den allmänna bestämmelsen i 6 kap. 4 §, såvida inte skäl för jämkning föreligger beträffande någon av dem. Om den ena av två vårdnadshavare har orsakat skadan vårdslöst, svarar han eller hon utan beloppsbegränsning enligt 2 kap. 1 §. Detta hindrar inte den skadelidande från att vända sig mot den icke vårdslöse vårdnadshavaren med stöd av förevarande paragraf.

Den av två vårdnadshavare som har utgett skadestånd enligt principalansvaret har möjlighet att regressvis kräva den andre vårdnadshavaren enligt sedvanliga principer.

6 kap. Gemensamma bestämmelser

2 § Är skyldighet att utge skadestånd oskäligt betungande med hänsyn till den skadeståndsskyldiges ekonomiska förhållanden, kan skadeståndet jämkas efter vad som är skäligt, varvid även den skadelidandes behov av skadeståndet och övriga omständigheter ska beaktas.

Skadestånd som avses i 3 kap. 4 § kan också jämkas om det är uppenbart oskäligt att vårdnadshavaren ska utge skadeståndet med hänsyn till hans eller hennes förhållande till den underårige eller de särskilda åtgärder han eller hon har vidtagit för att förhindra att den underårige begår brott.

Paragrafen innehåller bestämmelser om möjlighet att jämka skadeståndsskyldighet. Övervägandena finns i avsnitt 5.4.

Första stycket, som innehåller den allmänna jämningsregeln, har endast ändrats redaktionellt.

Andra stycket är nytt. Ett skadestånd grundat på principalansvaret för vårdnadshavare kan enligt bestämmelsen jämkas. Förutsättningen är att det skulle vara uppenbart oskäligt mot vårdnadshavaren att – helt eller delvis – utdöma ett sådant skadestånd. Det handlar inte om en bedömning av vårdnadshavarens ekonomiska förhållanden; en jämkning av skadeståndet på grundval av sådana hänsyn kan göras med stöd av den allmänna jämningsregeln i första stycket.

Andra stycket tar i stället sikte på sådana förhållanden på vårdnadshavarens sida som har att göra med relationen till den underårige.

En faktor som kan tillmätas betydelse är om vårdnadshavaren och den underårige inte har kontakt med varandra och vårdnadshavaren därmed saknar möjlighet att följa den underåriges liv. I vårdnadsansvaret ingår dock enligt 6 kap. 2 § föräldrabalken en tillsynsplikt oavsett om barnet huvudsakligen bor hos vårdnadshavaren eller inte. Att ett barn bor mer hos en av föräldrarna fritar normalt inte – vid gemensam vårdnad – den andre föräldern från principalansvaret. Det vanligt förekommande umgänget varannan helg bör t.ex. inte i sig medföra frihet från principalansvaret för umgängesföräldern, förutsatt att denne också är vårdnadshavare.

Ett annat fall som bör kunna föranleda jämkning är om den underårige är omhändertagen med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga. I ett sådant fall är föräldrarna alltså vårdnadshavare i formell mening, men de har inte beslutanderätt angående den faktiska omsorgen.

Ett tredje tänkbart fall är att den underårige orsakar skada i första hand i syfte att skada vårdnadshavaren genom att denne tvingas betala ett skadestånd. Det bör åvila vårdnadshavaren att visa att den underårige haft ett sådant syfte.

Hänsyn får även tas till om vårdnadshavaren har vidtagit särskilda åtgärder för att förhindra brott. Avsikten är att jämkning på denna grund endast ska bli aktuell i speciella undantagsfall. Vårdnadshavaren har en uttrycklig tillsynsplikt enligt 6 kap. 2 § andra stycket föräldrabalken. Pliktens närmare innehåll varierar beroende på barnets ålder. Ett litet barn fordrar i princip ständig passning. Även äldre barn behöver viss uppsikt men tillsynsplikten uppfylls i dessa fall normalt med andra medel, t.ex. råd, anvisning och förmaningar. I kravet på särskilda åtgärder ligger att de åtgärder som har vidtagits går längre än vad som följer av detta grundläggande tillsynsansvar.

Jämkningsregeln kan t.ex. bli aktuell om en underårig ägnar sig åt närmast seriemässig brottslighet och det står klart att vårdnadshavaren har gjort allt som rimligen stått i hans eller hennes makt för att förhindra att den underåriga begår brott – i form av t.ex. ett nära samarbete med sociala myndigheter och skola – men ansträngningarna trots allt varit förgäves. Det bör, som framgått, krävas att vårdnadshavarens ansträngningar kan bedömas som särskilt långtgående.

Avsikten är inte att föräldrarnas uppfostringsmetoder mer generellt ska bli föremål för domstolsprövning, och jämkningsregeln ska tillämpas restriktivt. Detta kommer till uttryck i lagtexten genom att det där anges att oskäligheten ska vara uppenbar.

7 § Får en talan om skadestånd som avses i 3 kap. 4 § föras i samband med åtal för brott, är åklagaren skyldig att utföra målsägandens talan under de förutsättningar som anges i 22 kap. 2 § första stycket rättegångsbalken.

Paragrafen är ny. Den innehåller bestämmelser om åklagarens skyldighet att inom ramen för ett brottmål utföra målsägandens talan baserat på principalansvaret för vårdnadshavare. Övervägandena finns i avsnitt 7.2.

För att åklagaren ska vara skyldig att föra målsägandens talan baserad på principalansvaret krävs att förutsättningarna i 22 kap. 2 § andra stycket rättegångsbalken är uppfyllda. Detta innefattar

att målsäganden begär att åklagaren ska utföra talan och lämnar uppgift om de omständigheter på vilka talan grundas, att det kan ske utan väsentlig olägenhet samt att talan inte är uppenbart obefogad.

De finns bestämmelser om viss informationsplikt för åklagare och polis som är tillämpliga även avseende anspråk med stöd av principalansvaret. Av 22 kap. 2 § andra stycket rättegångsbalken följer att undersökningsledaren eller åklagaren ska underrätta målsäganden om det vid brottsutredningen framkommer att enskilt anspråk kan grundas på brottet. Enligt 13 a § förundersökningskungörelsen (1947:948) ska målsäganden underrättas om att åklagaren under vissa förutsättningar är skyldig att föra talan om enskilt anspråk i anledning av brott.

Enligt 5 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare ska vårdnadshavaren som huvudregel kallas till förhör som hålls med den unge. Åklagaren har i samband med detta möjlighet att ta upp frågan om eventuella enskilda anspråk som kan komma att framställas.